

Kıyı Ötesinde Gerçekleşen Petrol ve Doğal Gaz Faaliyetlerine İlişkin Deniz Çevresine Etki Eden Bölgesel Düzenlemeler*

Regional Regulations Affecting the Marine Environment Regarding Offshore Oil and Natural Gas Activities

Figen Tabanlı** , Gökhan Güneysu***

ÖZ

Denizler ve okyanuslar, balıkçılık veya deniz ulaşımı dışında farklı amaçlar bakımından da kullanılmaktadır. Bunlardan biri de denizlerden veya okyanuslardan petrol, doğal gaz veya çeşitli minerallerin çıkarılmasıdır. Deniz yatağı faaliyetleri gerçekleştirilirken deniz kirliliğinin önlenmesi, azaltılması, çevrenin korunması ve muhafazası için gerekli önlemlerin alınması gerekmektedir. Nitekim deniz yatağı faaliyetlerinden kaynaklı kirlilik sorunu yalnızca yerel bir sorun değildir. Aksine bütün toplumlara etkileyen küresel bir sorundur. Bu bağlamda çevre ve çevrenin korunması ile ilgili yerel, bölgesel ve küresel düzenlemeler yapılmıştır.

Uluslararası hukukta deniz yatağı olarak belirlenen alanlarda gerçekleştirilen faaliyetler tamamen zararsız faaliyetler değildir ve deniz çevresinde çeşitli kirlenmelere yol açmaktadır. Bu bağlamda, ulusal yargı yetkisi altındaki deniz yatağı faaliyetleri bakımından önemli düzenlemeler içeren bölgesel nitelikteki sözleşmelerin incelenmesi ve içerik analizlerinin yapılması amaçlanmaktadır.

Çalışmada öncelikle deniz yatağı faaliyetlerinden ve bu faaliyetlerin deniz çevresine etkisinden bahsedilecektir. Daha sonra deniz yatağı faaliyetlerinden kaynaklı deniz kirliliğine ilişkin belli başlı bölgesel düzenlemeler ele alınacaktır. Çalışma, ele alınan bölgesel sözleşmelerin değerlendirilmesinin yapıldığı sonuç bölümü ile tamamlanacaktır.

Anahtar Kelimeler Deniz Yatağı, Deniz Kirliliği, Kıyı Ötesi Faaliyet, Bölgesel Düzenleme

ABSTRACT

Seas and oceans are used for different purposes from fishing or sea transportation. One of them is the extraction of oil, natural gas or various minerals from the seas or oceans. While seabed activities are carried out, necessary precautions should be taken diligently to prevent and reduce marine pollution, and to protect and preserve the marine environment. Indeed, pollution from seabed activities is not a local problem. On the contrary, it is a regional or global problem with the obvious propensity to harm all societies. With a view to addressing this eventuality, local, regional and global regulations regarding environment and environmental protection have been made.

Activities conducted in the areas dubbed “sea-bed” in international legal parlance are not completely free of environmental impacts and cause various kinds of pollution in marine environment. In connection with this, it is the objective of this paper to investigate and analyze the content of the said conventions.

In study, primarily, the seabed activities and the effects of these activities on the marine environment will be mentioned. Then, the main regional regulations regarding marine pollution from seabed activities will be discussed. The paper ends with the conclusion where the authors evaluate these regional conventions.

Anahtar Kelimeler: Seabed, Marine Pollution, Offshore Activity, Regional Regulations

* Bu çalışma Hacettepe-Anadolu Üniversitesi Kamı Hukuku Doktora Programı kapsamında hazırlanan “Uluslararası Hukukta Deniz Yatağı Faaliyetlerinden Kaynaklı Deniz Kirliliği ve Devletlerin Sorumluluğu” başlıklı doktora tezinden türetilmiştir. Etik kurul izni ve/veya yasal/özel izin alınmasına gerek yoktur.

** Öğr. Gör. Dr., Anadolu Üniversitesi, Adalet Meslek Yüksekokulu, Adalet Programı, figentabanli@anadolu.edu.tr

*** Doç. Dr., Anadolu Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Milletlerarası Hukuk Anabilim Dalı, gguneysu@anadolu.edu.tr

Sorumlu Yazar/Correspondence Author: Figen Tabanlı

E-posta/E-mail: figentabanli@anadolu.edu.tr

Geliş Tarihi/Received: 19.03.2021

Kabul Tarihi/Accepted: 24.05.2021

GİRİŞ

Okyanuslar ve denizler, Dünya yüzeyinin yaklaşık %70'ini kaplayan, havadaki oksijenin %75 ilâ %80'ini üreterek canlıların yaşamasına önemli bir katkıda bulunan alanlardır. Okyanuslar ve denizler, Dünya'daki hayvan ve bitki yaşamının yaklaşık %80'ini barındırmaktadır¹. Okyanusların ve denizlerin deniz tabanı da sürdürülebilirlik ve birbirine bağlı canlı ekosistemlerin dengesi için hayati önem taşımaktadır².

Pek çok devlet, kıyı ötesi petrol ve doğal gaz platformlarından veya tesislerinden petrol ve doğal gaz üretimi yapmaktadır. Deniz yatağı faaliyetleri sonucunda da denizlerin kirlenmesi söz konusu olmaktadır. Dolayısıyla deniz yatağı faaliyetleri gerçekleştirilirken uluslararası çevre hukukunun göz önünde bulundurularak, deniz kirliliğinin önlenmesi veya azaltılması, çevrenin korunması ve muhafazası için gerekli önlemlerin alınması gerekmektedir. Nitekim çevre sorunlarının yerel bir sorun olmadığı; aksine bütün toplumları etkileyen küresel bir sorun olduğu gerçeği anlaşılmıştır. Bu bağlamda çevre ve çevrenin korunması ile ilgili yerel, bölgesel ve küresel düzeyde düzenlemeler yapılmıştır.

Uluslararası hukukta 'deniz yatağı' olarak belirlenen alanlarda gerçekleştirilen faaliyetler tamamen zararsız faaliyetler değildir ve deniz çevresinde çeşitli kirlenmelere yol açmaktadır. Bu bağlamda, ulusal yargı yetkisi altındaki deniz yatağı faaliyetleri bakımından önemli düzenlemeler içeren bölgesel nitelikteki sözleşmelerin incelenmesi ve içerik analizlerinin yapılması amaçlanmıştır.

Çalışmamızda öncelikle deniz yatağı faaliyetlerinden ve bu faaliyetlerin deniz çevresine etkisinden bahsedilecektir. Daha sonra, deniz yatağı faaliyetlerinden kaynaklı deniz kirliliğinin belli başlı bölgesel düzenlemelerde ne şekilde ele alındığı hususu üzerinde durulacaktır. Ele alınacak söz konusu Sözleşmeler; 1992 Tarihli Kuzey-Doğu Atlantik Deniz Çevresinin Korunması Sözleşmesi, 2009 Tarihli Kuzey Kutbu Kıyı Ötesi Petrol ve Doğal Gaz Kılavuzları ve 2013 Kuzey Kutbu'ndaki Petrol Kirliliğine İlişkin, Hazırlık ve Müdahale Sözleşmesi, 1974 Tarihli Kıyı Ötesi Kirliliği Sorumluluk Sözleşmesi, 1976 Tarihli Akdeniz'in Kirliliğe Karşı Korunması Sözleşmesi ve 1994 Tarihli Kıta Sahaneliği ve Deniz Tabanının Araştırılması ve İşletilmesinden Kaynaklanan Kirliliğe Karşı Akdeniz'in Korunması Protokolü, Avrupa Birliği'nin 2013/30/Eu88 Sayılı Direktif'i, 1978 Tarihli Deniz Çevresinin Kirlenmeden Korunmasında İş Birliğine Dair Kuveyt Bölgesel Sözleşmesi'dir. Çalışma, ele alınan bölgesel sözleşmelerin değerlendirilmesinin yapıldığı sonuç bölümü ile tamamlanmıştır.

- 1 Mehmet Akif Kütükçü, "Uluslararası Hukukta Gemi Kaynaklı Kirlenme ve Devlet Gemilerinin Egemenlikten Doğan Bağımsızlığı", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 6, Sayı 2 2001, s. 46.
- 2 Catherine Banet, "The Law of the Seabed" Catherine Banet (der), *The Law of the Seabed: Access, Uses, and Protection of Seabed Resources*, Boston, Leiden: Brill Nijhoff, 2020, s. 1; Eva Ramirez-Lilodra, "Deep-Sea Ecosystems: Biodiversity and Anthropogenic Impacts", Catherine Banet (der), *The Law of the Seabed: Access, Uses, and Protection of Seabed Resources*, Boston, Leiden: Brill Nijhoff, 2020, s. 36-37.

I. DENİZ YATAĞI FAALİYETLERİ VE DENİZ KİRLİLİĞİ

‘Deniz yatağı’ terimi, deniz tabanı veya okyanus tabanı olarak da bilinen denizlerin ve okyanusların tabanını ifade etmektedir. Deniz yatağı, okyanus akıntıları ve tortul süreçler tarafından değiştirilen yerlerde, yeraltı jeolojisinin doğası ile doğrudan ilgili olan bir topografyaya sahiptir³.

Deniz tabanının kaynakları hem jeolojik hem de biyolojiktir. Jeolojik kaynaklar, yüzeyde esas olarak kum, çakıl ve derin deniz mineralleri olarak bulunurken; deniz tabanının alt kısmında çoğunlukla petrol ve doğal gaz bulunmaktadır. Yerleşik organizmalar şeklindeki biyolojik kaynaklar ise, biyoçeşitliliğin bir parçası olarak taban yüzeyinin üzerinde veya hemen altında yaşamaktadırlar⁴.

Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS)⁵ madde 1/(4)’te, deniz kirliliğinin tanımı yapılmıştır. Buna göre deniz kirliliği; ‘Deniz çevresinin kirlenmesi, insanların, doğrudan veya dolaylı olarak haliçler de dâhil olmak üzere, canlı kaynaklara, insan sağlığına, balıkçılık dâhil denizcilik faaliyetlerine engel olması, deniz suyunun kullanımında kalitenin bozulması ve görsel güzelliklerin azalması gibi zararlı etkilerle sonuçlanan veya bununla sonuçlanabilecek madde veya enerjinin deniz çevresine girmesi’ anlamına gelmektedir. Dolayısıyla kirlenme doğrudan veya dolaylı olarak insan faaliyetlerinden kaynaklanmakta ve istenmeyen zararlı etkilerle sonuçlanmaktadır.

Tanım, deniz kirliliğini içerebilecek mevcut veya yeni tüm kaynakları içermektedir. Söz konusu tanım ayrıca, ‘gerçekleşmesi yüksek’ zararlı etkilere yol açan maddeleri veya enerjiyi de kapsamaktadır. Bu durumda potansiyel zararlı etkilerin de düzenleme kapsamında sayılması söz konusu olabilecektir. Tanımdan çıkarılabilecek bir diğer husus, deniz çevresi kavramına deniz canlılarının da dâhil edilmesidir. Bu nedenle, deniz çevresinin kirlilikten korunması aynı zamanda deniz canlı türlerinin korunmasını⁶ da içermektedir⁷.

BMDHS’nin kirlenme ile ilgili XII. Kısım’ı ‘deniz çevresinin korunması ve muhafazası’ndan bahsetmektedir. Dolayısıyla BMDHS yalnızca deniz kirliliğini değil; ‘deniz çevresinin kirliliği’ni de öngörmüş; böylelikle kirlenme daha kapsamlı algılanmıştır. Bununla beraber ‘deniz çevresi’nin ne anlam ifade ettiği BMDHS’de yer almamıştır. Ancak, III. Deniz Hukuku Konferansı sırasında bazı devletler deniz çevresinin tanımlanması ile ilgili bazı önerilerde bulunmuşlardır. Örneğin, Malta ve Kenya’nın birbirine oldukça benzer şu tanımlaması mevcuttur: ‘Deniz çevresi, deniz yüzeyi,

3 Alvar Braathen ve Harald Brekke, “Characterizing the Seabed: a Geoscience Perspective” Catherine Banet (der), *The Law of the Seabed: Access, Uses, and Protection of Seabed Resources*, Boston, Leiden: Brill Nijhoff, 2020, s. 21-22.

4 Ibid, s. 33.

5 United Nations Treaty Series Online, “United Nations Convention on the Law of the Sea (UNCLOS)”, İmza Tarihi: 10 Aralık 1982, Yürürlük Tarihi: 16 Kasım 1994, https://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/texts/unclos/closindx.htm (Erişim Tarihi 03 Aralık 2020).

6 Uluslararası hukukta denizlerdeki canlı kaynakların korunması hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ali İbrahim Akkkutay, “Uluslararası Hukukta Denizlerdeki Canlı Kaynakların Korunması ve Yönetimi”, *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 2, Sayı 4, 2016, s. 1-19.

7 Yoshifumi Tanaka, *The International Law of the Sea*, New York, Cambridge University Press, 2015, s. 269.

üzerindeki hava, altındaki su kolonu, içindeki canlı ve cansız kaynaklar dâhil olmak üzere, denizin en çok yükseldiği hattın ötesindeki deniz yatağını kapsayan alandır⁸.

Deniz yatağı faaliyetleri, genellikle kıyı ötesi (*offshore*) faaliyetler olarak anılmaktadır. Kıyı ötesi bölgede petrol ve doğal gaz platformları, kıyı devletinin; karasuları, kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgesi içerisinde kurulan platformları tanımladığı gibi açık denizlerde diğer devletlerce inşa edilen platformları da ifade etmektedir⁹.

Kıyı ötesi petrol ve doğal gaz faaliyetlerinden sadece petrol veya doğal gazın çıkarılması anlaşılmalıdır. Petrol veya doğal gazın keşfi ve üretimi ile ilgili proje ve planlar, sismik araştırma faaliyetleri, sondaj, platform kurulumu, boru döşeme ve destek tesislerinin inşası veya kaldırılması gibi altyapı ile ilgili tüm faaliyetler bu kapsamda değerlendirilmektedir¹⁰.

Deniz Yatağı Uyuşmazlıkları Dairesi¹¹ hem araştırma hem de işletmeyi kapsayacak şekilde uluslararası deniz yatağındaki faaliyetlerin; sondaj, kazı, çökeltilerin, maden atıklarının veya diğer kirletici atıkların deniz çevresine atılması veya boşaltılmasının yanı sıra bu tür faaliyetlerle ilgili tesisatların, boru hatlarının ve diğer cihazların yapımı ve işletilmesi veya bakımını içerdiğini belirtmektedir¹². Ancak petrol ve doğal gazın veya diğer minerallerin yüklenicinin faaliyet gösterdiği alandan karadaki noktalara ulaşımı ve bunların karada bulunan bir fabrikada işlenmesi faaliyetleri bu kapsamda değerlendirilmemektedir¹³.

Kıyı ötesi petrol ve doğal gaz faaliyetlerinin deniz çevresine etkisi, kıyı ötesi petrol ve doğal gaz faaliyetleri esnasında olabileceği gibi petrol ve doğal gaz platformlarında meydana gelen kazalar sebebiyle de gerçekleşebilmektedir. Faaliyet esnasında meydana gelen kirlilik; sismik araştırmalardan, sondaj çamurlarından, sondaj sıvılarından, sondaj kesiklerinden, üretim suyundan, sondajlarda kullanılan kimyasallardan, platformlardaki atık sıvı boşaltma (drenaj) sistemlerinden salınan atıklardan, kanalizasyonun, çöplerin ve diğer atıkların tesislerden atılmasından kaynaklanabilmektedir¹⁴.

8 Ayşe Nur Tütüncü, *Gemi Kaynaklı Deniz Kirlenmesinin Önlenmesi, Azaltılması ve Kontrol Altına Alınmasında Devletin Yetkisi*, İstanbul, Beta Yayınları, 2004, s. 6-7.

9 İslam Safa Kaya, "Offshore Petrol Platformlarının Uluslararası Hukuktaki Yeri", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Cilt 118, 2015, s. 347. 2013/30/EU sayılı Avrupa Birliği Direktifi'nde de kıyı ötesi deniz faaliyetlerinin, bir devletin karasularında, münhasır ekonomik bölgesinde ve kıta sahanlığında gerçekleştirilen faaliyetler olduğu belirtilmiştir. Directive 2013/30/EU of the European Parliament and the Council of 12 June 2013 on Safety of Offshore Oil and Gas Operations and Amending Directive 2004/35/EC, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013L0030&from=EN>, (Erişim Tarihi 25 Kasım 2020), madde 2/2.

10 Directive 2013/30/EU, madde 2/3; Mikhail Kashubsky, "Marine Pollution from the Offshore Oil and Gas Industry: Review of Major Conventions and Russian Law (Part I)", *Maritime Studies*, 2006, s. 2.

11 20 Şubat 1997 tarihinde deniz yatağı faaliyetleri ile ilgili uyuşmazlıkların çözümü için Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesi bünyesinde yer alan Deniz Yatağı Uyuşmazlıkları Dairesi (*Seabed Disputes Chamber of the International Tribunal for the Law of the Sea*) kurulmuştur. Tanaka, *The International Law of the Sea*, s. 433; International Tribunal for the Law of the Sea, <https://www.itlos.org/the-tribunal/chambers/>, (Erişim Tarihi 25 Kasım 2020).

12 Responsibilities and Obligations of States Sponsoring Persons and Entities with Respect to Activities in the Area, List of Cases No. 17, Advisory Opinion, 1 February 2011, https://www.itlos.org/fileadmin/itlos/documents/cases/case_no_17/17_adv_op_010211_en.pdf, (Erişim Tarihi 25 Kasım 2020), Para. 87.

13 Advisory Opinion, Para. 95-96.

14 Nengye Liu, "Protection of the Marine Environment from Offshore Oil and Gas Activities", Rosemary Rayfuse (der.),

Görüldüğü üzere, herhangi bir aksilik veya kaza yaşanmasa dahi sadece petrol ve doğal gaz bulmak veya çıkarmak başlı başına çevre üzerinde önemli bir etkiye sahip olabilmektedir.

Kaza sonucu ortaya çıkan kirlilik; boru hattının kırılmasından, faaliyeti durdurulmuş bir kuyudan veya kullanım ömrünü tamamlamış petrol veya doğal gaz platformlarının kaldırılmasından¹⁵, platformlardan ham petrol veya doğal gazın yüklenmesi veya boşaltılması esnasında meydana gelen kazalar ve sızıntılardan, deniz yatağından çıkarılan petrol veya doğal gazın kıyıya veya kıyı açığındaki tesislere taşınmasından, petrol veya doğal gaz kuyularında meydana gelen patlamalardan¹⁶ kaynaklanabilmektedir. Kıyı ötesi petrol ve doğal gaz üretiminin çoğu, boru hatlarının kıyı ötesi bir tesisten bir kıyı merkezine döşenmesi ile kıyı tesislerine taşındığından, aşınmış su altı boru hatlarından kaynaklanan kirlilik¹⁷ de mevcut bir diğer kirlilik riskini oluşturmaktadır.

II. DENİZ YATAĞI FAALİYETLERİNDEN KAYNAKLANAN DENİZ KİRLİLİĞİNE İLİŞKİN BÖLGESEL DÜZENLEMELER

Kıyı devletleri, karasularında, kıta sahanlıklarında ve münhasır ekonomik bölgelerinde hidrokarbon, mineral kaynakları ve yenilenebilir enerji kaynakları üzerinde egemen haklara sahiptir¹⁸. BMDHS madde 193'de, devletlerin çevre konusundaki politikalarına göre ve deniz çevresini koruma ve muhafaza etme yükümlülüklerine uygun olarak, doğal kaynaklarını işletme konusunda egemen hakları olduğu belirtilmiştir. Bu haklar, okyanuslardaki petrol, doğal gaz ve yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanılmasını desteklemektedir. Dolayısıyla kıyı devletleri deniz alanlarında bulunan kıyı ötesindeki tesisler bakımından da yetkilidir¹⁹.

Ulusal yargı alanı içindeki kıyı ötesi faaliyetler, devletlerin egemen haklara sahip olduğu deniz alanlarında gerçekleştiğinden, devletlerin kıyı ötesi faaliyetler bakımından getirdiği yasaklamaları

Research Handbook on International Marine Environmental Law, Edward Elgar Publishing Limited, 2015, s. 190-191.

- 15 Her ne kadar kıyı ötesi platform veya tesislerin hizmet dışı bırakılması, çevre için ciddi bir tehdit oluşturmasa da terk edilmiş kıyı ötesi platform veya tesisler, deniz ortamına zararlı olabilmekte ve denizlerin diğer kullanıcıları için (özellikle ulaşım ve balıkçılık faaliyetleri bakımından) engeller yaratabilmektedir. Bu tesis ve yapıların tamamen kaldırılması çoğu durumda en iyi çözüm olarak görülmektedir. Seline Trevisanut, "Decommissioning of Offshore Installations: A Fragmented and Ineffective International Regulatory Framework", Catherine Banet (der.), *The Law of the Seabed: Access, Uses, and Protection of Seabed Resources*, Boston, Leiden: Brill Nijhoff, 2020, s. 432; Sergei Vinogradov, "Environmental Protection in the Petroleum Industry", *Hydrocarbons: Economics, Policies and Legislation*, Cilt IV, s. 508.
- 16 Örneğin, 20 Nisan 2010 tarihinde Transocean Şirketi'ne ait olan British Petroleum (BP)'a kiralanın Deepwater Horizon petrol kulesinin "Macondo" kuyusu patlamış ve Louisiana kıyılarından 41 mil açta Meksika Körfezi'nde batmıştır. Meydana gelen patlama, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) kıyı şeridinde bugüne kadarki en büyük petrol sızıntısına neden olmuştur (Deepwater Horizon Macondo kuyusu patlaması hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Report to the President (BP Oil Spill Commission Report), *Deep Water – The Guif Oil Disaster and the Future Offshore Drilling: National Commission on the BP Deepwater Horizon Oil Spill and Offshore Drilling*, Featured Commission Publications, Ocak 2011.
- 17 Örneğin, 2006 yılında, BP tarafından işletilen aşınmış olan su altı boru hatlarından 6.000 varil petrol sızıntısı olmuştur. Bu sızıntı, birçok petrol kuyusu ve tanker felaketine kıyasla küçük bir dökülme olmasına rağmen, petrol Alaska'nın hassas kıyı bölgelerine kadar yayılmıştır. Nick Hunter, *Offshore Oil Drilling (Hot Topics)*, Capstone Global Library Limited, 2012, s. 26.
- 18 BMDHS, madde 2, 77 ve 56.
- 19 Sevin Toluner, *Millîterarası Hukuk Dersleri Devletin Yetkisi (Yer ve Kişiler Bakımından Çevresi ve Niteliği)*, İstanbul, Beta Yayınları, 1996, s. 328.

veya düzenlemeleri yürürlüğe koyması ile gerçekleşebilmektedir²⁰. Ancak kıyı ötesi petrol ve doğal gaz faaliyetlerini düzenleyen ulusal mevzuat ve bu mevzuatın etkili bir şekilde uygulanması ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir. Bazı ulusal yasalar, kıyı ötesi platformların kurulmasından, kaldırılmasına kadar her aşamasını detaylı bir şekilde ele almakta iken; bazıları sadece üretim aşamasıyla sınırlıdır. Bazı düzenlemeler kıyı ötesi petrol, doğal gaz ve deniz yatağında yer alan diğer minerallerin araştırılması ve işletilmesinde çevresel etkilerini ele almayı hedeflerken; diğerleri tamamen kıyı ötesi faaliyetlerin geliştirilmesine veya kolaylaştırılmasına odaklanmaktadır²¹. Dolayısıyla ulusal standartlar ve uygulama alanlarında uluslar arasında önemli farklılıklar mevcuttur. Bu durum da yeknesak bir uygulamanın önünde engel oluşturmaktadır.

Birçok gelişmekte olan devlet, ekonomik ve teknolojik yetersizlik ve bilgi eksikliği gibi nedenlerle kıyı ötesi faaliyetlerinin gelişimini ve izlemelerini etkin bir şekilde kontrol edememekte veya etmemekte; yasal düzenlemeleri varsa bile uygulayamamaktadır. Örneğin, hassas ekosistemler hakkında veri eksikliği, sondaj lisansları verilirken deniz biyolojik çeşitliliğinin korunmasını ve biyolojik kaynakların sürdürülebilir kullanımını dikkate almayı zorlaştırmaktadır. Daha genel olarak, ulusal idareler, genellikle teknik ve karmaşık bir sektör olan kıyı ötesi endüstrisi hakkında bilgi sahibi değildir. Söz konusu durum, kıyı ötesi petrol ve doğal gaz faaliyetlerinin etkin kontrolünün önündeki önemli bir engeldir²².

Çevre, küresel niteliği gereği devletlerarası karşılıklı bağımlılığın oldukça fazla olduğu bir alandır. Ayrıca çevre sorunlarıyla mücadele konusunda küresel düzeyde etkin bir yönetimin varlığından bahsetmek de son derece güçtür. Diğer taraftan çevre sorunlarının sınır ötesi etkileri dolayısıyla bu tip sorunların yalnızca ulusal önlemlerle aşılamayacağını net bir şekilde ortaya koymaktadır²³.

Ancak kıyı ötesi petrol ve doğal gaz faaliyetlerine ilişkin yürürlükte olan hiçbir uluslararası sözleşme, devletlerin kıyı ötesi petrol ve doğal gaz faaliyetlerine izin verme şartlarını belirleyen inşaat, tasarım, teçhizat ve yönetim standartlarını özel olarak belirlememektedir. Yine yürürlükte olan hiçbir uluslararası sözleşmede, kıyı ötesi petrol, doğal gaz faaliyetlerinden kaynaklanan sınır aşan zararlar²⁴ bakımından sorumluluk ve tazminat hususu ile ilgili özel kurallar düzenlenmemiştir²⁵.

Uluslararası Denizcilik Örgütü (*International Maritime Organization*)²⁶ gibi bazı kuruluşlar, denizlerde petrol ve doğal gazın araştırılması ve kullanılmasıyla ilgili uluslararası bir sözleşme

20 Earney, Fillmore, *Marine Mineral Resources*, New York, Routledge, 2002, s. 282; BMDHS madde 208.

21 Global Ocean Commission, *From Decline to Recovery-A Rescue Package for the Global Ocean*, Report 2014, s. 66.

22 Ibid, s. 66.

23 Yasemin Kaya ve Sezgin Kaya, "Uluslararası Çevre Rejimlerinde Etkinlik Sorunu", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 8, Sayı 30, 2011, s. 126.

24 Uluslararası çevre hukukunda sınır aşan faaliyetlerden kaynaklı zararlara ilişkin ilk dava niteliğindeki emsal karar, 'Trail Smelter Davası'dır. Uluslararası Adalet Divanı kararında, 'hiçbir devletin kendi ülkesini, başka bir devletin ülkesine veya oradaki mallar ve kişilere zarar verecek şekilde kullanma veya kullanılmasına izin verme hakkının olmadığına' dikkat çekmiştir. Trail Smelter Case (United States, Canada), 16 April 1938 and 11 March 1941 Volume III, https://legal.un.org/riaa/cases/vol_III/1905-1982.pdf (Erişim Tarihi 01 Aralık 2020).

25 Liu, *Protection of the Marine Environment*, s. 192; Peter Wetterstein, "Environmental Liability in the Offshore Sector with Special Focus on Conflict of Laws (Part 1)", *The Journal of International Maritime Law*, Cilt 20, 2014, s. 33; Kashubsky, *Marine Pollution from the Offshore Oil and Gas Industry*, s. 8.

26 Convention on the International Maritime Organization, Kabul Edilme Tarihi: 6 Mart 1948; Yürürlük Tarihi: 17

geliştirilmesine gerek olmadığı sonucuna varmıştır. Sorunun en iyi bölgesel ve ikili antlaşmalar yoluyla çözüleceği ileri sürülmektedir. Ancak, Güney Amerika'da olduğu gibi, bölgesel bir anlaşmaya varılmayan bölgelerde özellikle önleyici tedbirler ve tazminat bakımından ortak bir rejim kurulması ve hem sabit hem de mobil platformlara uygulanabilecek uluslararası bir sözleşmenin geliştirilmesi de önemlidir²⁷.

Uluslararası sözleşmeler ve kuruluşlar, genel ilkeler ve genel yönetim çerçevesini oluşturmakta faydalı olmakla birlikte; bölgesel sözleşmeler de her uluslararası çevre sorununun küresel düzeyde ele alınması gerektiği için, uluslararası hukukun bölgeselleşmesi açısından çevre politikasının önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Bölgesel kurumlar; uluslararası, ulusal veya yerel yönetim düzeyi arasındaki temel bağlantıyı kurarak, yerindelik ilkesine göre ortak bir sorumluluk sistemi olmasını sağlamaktadır²⁸.

Ulusal yargı yetkisindeki kıyı ötesi petrol ve doğal gaz faaliyetleri en nihayetinde kıyı devletinin takdirine bağlı olsa da meydana gelen petrol sızıntıları, diğer devletlerin kıyılarını veya sularını da etkileyebilmektedir²⁹. Dolayısıyla kıyı ötesi faaliyetler sonucu sınır aşan bir kirlilik meydana gelebilmektedir. Sınır aşan kirlilik sorunu, öncelikle bölgesel bir sorundur. Çünkü potansiyel olarak etkilenmesi muhtemel devletler kirliliğin meydana geldiği bölgedeki devletlerdir³⁰.

Bölgesel sözleşmeler, deniz yatağındaki faaliyetlerden kaynaklanan kirlenmeyi önleme ve azaltma yükümlülüklerini daha ayrıntılı olarak yerine getirmekte ve bazen küresel koruma düzenlemelerinden daha gerekli olabilmektedir³¹. Bölgesel yaklaşım, en uygun yasal ve yönetim araçlarını tasarlamadan ve uygulamadan önce, deniz ekosisteminin benzersizliğini dikkate almakta; belirli bir bölgenin politik, yasal ve ekolojik özelliklerini yansıtmakta ve öğrenilen diğer uygulamaların ve sonuçların başka yerlerde karşılaşılabilecek zorlukların değerlendirilmesine olanak tanımaktadır³². Genel olarak bölgesel bir yaklaşım, genellikle iş birliğine dayalı eylemlerin uluslararası bir eylemden daha kolay gerçekleştirilmesini, çıkarları çatışan grupların müzakerelerini daha titiz yapmasını sağlamaktadır. Ayrıca bölgedeki devletlerin katılımı daha aktif olmaktadır³³.

Deniz çevresinin korunmasında bölgeselleşmenin sağlanabilmesi amacıyla, 1974 yılında Birleşmiş Milletler Çevre Programı (*United Nations Environment Programme-UNEP*) tarafından

Mart 1958, <http://www.imo.org/en/About/Conventions/ListOfConventions/Pages/Convention-on-the-International-Maritime-Organization.aspx> (Erişim Tarihi 25 Kasım 2020).

27 Violeta Radovich, "Oil and Gas in the Ocean – International Environmental Law and Policy", *Oceans*, Shanghai, 2016, s. Conclusions.

28 Julien Rochette et al., "The Regional Approach to the Conservation and Sustainable Use of Marine Biodiversity in Areas Beyond National Jurisdiction", *Marine Policy*, Cilt 49, 2014, s. 109.

29 Global Ocean Commission, Report 2014, 67.

30 David Caron, "Liability for Transnational Pollution Arising from offshore Oil Development: A Methodological Approach", *Ecology L.Q.*, Cilt 10, 1982, s. 643.

31 Tanaka, *The International Law of the Sea*, s. 317.

32 Rochette et al., *The Regional Approach*, s. 109.

33 Rochette et al., *The Regional Approach*, s. 109-110.

desteklenen ‘Bölgesel Denizler Programı’³⁴ (*Regional Seas Program*) oluşturulmuştur³⁵. Bölgesel Denizler Programı, deniz ve kıyı çevresinin sürdürülebilir kullanımı ve yönetimi yoluyla, komşu devletleri birleştirerek, dünya okyanuslarının ve kıyı alanlarının bozulmasının önüne geçilmesini hedeflemektedir³⁶. Deniz ve kıyı çevresinin kullanımı ve yönetimi için 143’ten fazla ülke 18 Bölgesel Denizler Programına³⁷ ve Eylem Planına katılmıştır³⁸. Örneğin, sonraki başlıklarda incelenecek olan Kuzey-Doğu Atlantik, Kuzey Kutbu, Akdeniz, Basra Körfezi Bölgesel Denizler Programı içerisinde yer almaktadır.

Uluslararası hukukta antlaşmalara riayet (*pacta sunt servanda*) esastır. 1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi’nde, yürürlükteki her antlaşmanın tarafları bağladığı ve tarafların antlaşmayı iyi niyetle icra etmesi gerektiği ifade edilmektedir³⁹. Dolayısıyla bölgesel sözleşmelerin de taraf devletlerce iyi niyetle ve sözleşmenin gerektirdiklerine uygun bir şekilde uygulanması gerekmektedir.

A. 1992 TARİHLİ KUZAY-DOĞU ATLANTİK DENİZ ÇEVRESİNİN KORUNMASI SÖZLEŞMESİ (OSPAR SÖZLEŞMESİ)

OSPAR Sözleşmesi, 1992 yılında Paris’te kabul edilmiş; 1998 yılında yürürlüğe girmiştir. 1998 yılında değiştirilen metin, 2002, 2005 ve 2006 yıllarında güncellenmiş; 2007’de Ek II ve III’de yapılan değişiklikler kabul edilmiştir. OSPAR Sözleşmesi, denizlerde boşaltıma ilişkin 1972 tarihli Oslo Sözleşmesi ile kara kaynaklı deniz kirliliği kaynaklarına ilişkin 1974 Paris Sözleşmesi’ni birleştirmiş ve güncellemiştir⁴⁰. OSPAR, Batı Avrupa kıyılarından 15 devleti⁴¹, Avrupa Birliği ile birlikte, Kuzey-Doğu Atlantik deniz çevresinin korunmasında iş birliği yapmak için bir araya getirmektedir⁴².

34 United Nations Environment Programme, “Regional Seas Programmes”, <https://www.unenvironment.org/explore-topics/oceans-seas/what-we-do/working-regional-seas/regional-seas-programmes> (Erişim Tarihi 01 Aralık 2020).

35 Rochette et al., *The Regional Approach*, s. 109.

36 United Nations Environment Programme, *Regional Seas Programmes*.

37 Bölgesel Denizler Programı, Basra Körfezi, Batı Afrika, Karayipler (Meksika Körfezi), Akdeniz ve Güney Doğu Asya da dâhil olmak üzere mevcut en önemli kıyı ötesi üretim bölgelerinin birçoğunu kapsamaktadır. Bölgesel Denizler Programı, Hazar Denizi, Kuzey-Doğu Atlantik ve Kuzey Kutbu için de mevcuttur. Bölgesel Denizler Programlarından 7’si doğrudan UNEP tarafından yönetilmektedir. Genellikle bölgede kurulmuş bir Bölgesel Koordinasyon Birimi aracılığıyla, UNEP’è sorumluluklar verilmiştir. UNEP tarafından yönetilen Bölgesel Denizler Programları şunlardır: Karayipler, Akdeniz, Doğu Asya denizleri, Doğu Afrika bölgesi, Kuzeybatı Pasifik, Batı ve Orta Afrika bölgesi, Hazar Denizi. Bağımsız Bölgesel Denizler Programları ise şunlardır: Kuzey Kutbu bölgesi, Güney Kutbu bölgesi, Baltık Denizi, Kuzey-Doğu Atlantik Bölgesi. CLME-Hub, “UN Environment Regional Seas Program”, <https://clmeplus.org/un-environment-regional-seas-program/> (Erişim Tarihi 01 Aralık 2020).

38 Ibid.

39 United Nations Treaty Series Online, “Vienna Convention on the Law of Treaties”, İmza Tarihi: 23 Mayıs 1969, Yürürlük Tarihi: 27 Ocak 1980, https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/1_1_1969.pdf (Erişim Tarihi 08 Aralık 2020), madde 26.

40 OSPAR, ‘Oslo’ ve ‘Paris’ kelimelerinin birleşiminden oluşmaktadır.

41 Belçika, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Almanya, İzlanda, İrlanda, Hollanda, Norveç, Portekiz, İspanya, İsveç, Büyük Britanya (Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı), Lüksemburg ve İsviçre. Contracting Parties, OSPAR Commission, <https://www.ospar.org/organisation/contracting-parties> (Erişim Tarihi 25 Kasım 2020).

42 Convention for the Protection of the Marine Environment of the North-East Atlantic – OSPAR Convention, 1992, https://www.ospar.org/site/assets/files/1290/ospar_convention_e_updated_text_in_2007_no_revs.pdf (Erişim Tarihi 25 Kasım 2020).

OSPAR Sözleşmesi Ek III'de, kıyı ötesi faaliyetlerden kaynaklanan kirlenmenin önlenmesi ele alınmıştır. OSPAR Sözleşmesi Ek III madde 1'de söz konusu Ek'in, uçaklara, gemilere ve uçaklardan veya gemilerden kaynaklanan atıklar veya diğer maddelere uygulanmayacağı belirtilmiştir⁴³. OSPAR Sözleşmesi Ek III madde 2'de, taraf devletlerin, kıyı ötesi faaliyetlerden kaynaklanan kirlenmenin önlenmesi için mümkün olduğunca temiz teknolojiyi içeren, mevcut en iyi teknikleri (*best available techniques*) ve en iyi çevresel uygulamaları (*best environmental practice*) kullanacakları ifade edilmektedir⁴⁴.

En iyi tekniklerin ve en iyi çevresel uygulamaların ne olduğu, OSPAR Sözleşmesi tarafından açık olarak tanımlanmamıştır. OSPAR Sözleşmesi'nin 2. maddesi en iyi teknikleri, "... kirliliği önlemek ve ortadan kaldırmak için en son teknoloji ve uygulamaların kullanılması" olarak ifade etse de bu tanımdan da net bir sonuca ulaşılamamaktadır. OSPAR Sözleşmesi'nin içeriğinden taraf devletlerin bir durumda neyin en iyi teknik ve en iyi çevresel uygulama oluşturduğuna karar verme konusunda geniş bir takdir yetkisine sahip olduğu anlaşılmaktadır⁴⁵.

OSPAR Sözleşmesi'nde, en iyi teknikler ve en iyi çevresel uygulamalar kavramlarının tanımı bulunmamakla birlikte, söz konusu kavramların tanımlanması her zaman net de değildir. Bir bölgede en iyi teknikleri ve en iyi çevresel uygulamaları temsil eden bir standart, diğerinde en iyi teknik ve en iyi çevresel uygulama olmayabilir. Çünkü siyasi, ekonomik, ekolojik ve teknik durumlar devletler ve bölgeler arasında farklılık göstermektedir⁴⁶.

OSPAR Sözleşmesi Ek III madde 3'de, kıyı ötesi tesislerden herhangi bir atık veya diğer maddelerin boşaltılmasının yasak olduğu; ancak söz konusu yasağın kıyı ötesi kaynaklardan kaynaklı boşaltım veya emisyonlarla ilgili olmadığı ifade edilmektedir. OSPAR Sözleşmesi Ek III madde 4'de, denize karışan ve denizi etkileyebilen maddelerin kıyı ötesi kaynaklarında kullanılmasının veya bunların boşaltımı veya emisyonunun, mutlaka taraf tarafların yetkili makamlarının iznine veya düzenlemesine tabi olacağı belirtilmektedir.

OSPAR Sözleşmesi Ek III madde 5/(1)'de, kullanılmayan kıyı ötesi tesislerin veya boru hatlarının, ilgili taraf devletin yetkili makamı tarafından verilen bir izin olmaksızın deniz alanında tamamen veya kısmen yerinde bırakılmayacağı düzenlenmiştir. OSPAR Sözleşmesi Ek III madde 5/(2)'de, kullanılmayan kıyı ötesi tesisler veya boru hatlarının, insan sağlığına, canlı kaynaklara ve deniz ekosistemlerine zarar veren maddeler içermesi veya denizin diğer yasal kullanımına engel olması halinde böyle bir iznin verilmeyeceği de ayrıca belirtilmiştir. OSPAR Sözleşmesi Ek III madde 5/(4)'de, her bir taraf devlet tarafından, bu tür kullanılmayan kıyı ötesi tesislerin veya boru hatlarının tarih, yer ve yöntemlerinin kayıtlarının tutulması ve bu kayıtların OSPAR Komisyonu'na iletilmesi

43 OSPAR Convention, Ek III, madde 1.

44 OSPAR Convention, Ek III, madde 2.

45 Ellen Hey, Ton IJlstra and Andre Nollkaemper, "1992 Paris Convention for the Protection of the Marine Environment of the North-East Atlantic: A Critical Analysis", *International Journal of Marine and Coastal Law*, Cilt8, Sayı 1, 1993, s. 15.

46 Yoshifumi Tanaka, "Reflections on Time Elements in the International Law of the Environment", *ZaöRV*, Cilt 73, 2013, s. 161-163.

gerektiği düzenlenmiştir⁴⁷. Söz konusu düzenleme BMDHS⁴⁸ ve uluslararası hukukta genel kabul gören görüşe de uygundur.

OSPAR Sözleşmesi Ek III madde 6'da insan hayatının veya bir kıyı ötesi tesisin güvenliğini tehdit eden kötü hava şartlarının veya başka bir mücbir sebebin varlığı halinde, söz konusu Ek'in 3. ve 5. maddelerinin uygulanmayacağı belirtilmektedir. Ancak kötü hava şartlarının veya mücbir sebebin sona ermesi ile belirtilen yükümlülüğün devam edeceği söylenebilir.

OSPAR Sözleşmesi Ek III madde 7'de, taraf devletlerin, kıyı ötesi tesisi kazalarından veya kıyı ötesi tesislerin terk edilmesinden kaynaklanan kirliliği önlemek ve gidermek için hem bireysel olarak hem de ilgili uluslararası kuruluşlar bünyesinde uygun önlemleri alacağı düzenlenmiştir. Söz konusu maddede uygun önlemlerin neler olacağı hakkında ayrıntılı bir açıklama yapılmamaktadır.

OSPAR Sözleşmesi Ek III madde 8'de, kullanılmayan bir kıyı ötesi tesisin veya boru hattının, başlangıçta tasarlandığı veya inşa edildiği amaç dışında deniz alanına yerleştirilmesinin ilgili taraf devletin yetkili makamının izni veya düzenlemesi olmadan yapılamayacağı ifade edilmektedir. Söz konusu düzenleme, kıyı ötesi tesislerinin veya boru hatlarının takibinin ve denetiminin yapılabilmesi için önemlidir.

OSPAR Sözleşmesi Ek III madde 9'a göre de taraf devletlerden her birinin, Ek III hükümlerine aykırı bir durumun varlığını veya böyle bir durumun meydana geldiğine dair şüphelere yol açan her türlü olay veya durumu ilgili taraf devlete bildirmesi gerekmektedir⁴⁹. Ancak maddede bildirim yapılması halinde herhangi bir yaptırımın uygulanıp uygulanmayacağı belirtilmemektedir.

OSPAR Sözleşmesi Ek III madde 10'da ise OSPAR Komisyonu'nun görevleri belirtilmiştir. Söz konusu görevler; kıyı ötesi faaliyetlerde kullanılan maddeler hakkında bilgi toplamak; toksik, kalıcı ve biyolojik olarak birikmeye yatkın maddeleri listelemek ve kıyı ötesi kaynaklarda kullanımlarını azaltmak ve aşamalı olarak durdurmak ve kıyı ötesi kaynaklardan boşaltılması için planlar hazırlamak; kullanılmayan kıyı ötesi tesislerden ve kullanılmayan kıyı ötesi boru hatlarından kaynaklanan kirliliği önlemek; kullanılmayan kıyı ötesi tesislerinin yerinde bırakılması ve yerleştirilmesine ilişkin için kriterler, kılavuzlar ve prosedürler oluşturmaktır. Ancak OSPAR Sözleşmesi, söz konusu maddedeki görevler bakımından herhangi bir zaman çizelgesi oluşturmamıştır⁵⁰. Söz konusu durum OSPAR Komisyonu'nun görevlerini aksatmasına veya ertelemesine neden olabilecektir.

2010 yılında, OSPAR Komisyonu kıyı ötesi petrol ve doğal gaz endüstrisi üzerine bir bölüm içeren 2010-2020 yılları için 'Kuzey-Doğu Atlantik Deniz Çevresinin Korunması Stratejisi'⁵¹ni kabul etmiştir. OSPAR Komisyonu'nun kıyı ötesi petrol ve doğal gaz faaliyetleri ile ilgili stratejik hedefi; çevre hedeflerini

47 Ibid, Ek III madde 5.

48 BMDHS madde 60/3.

49 Ibid, Ek III madde 9.

50 Hey, IJlstra and Nollkaemper, 1992 Paris Convention, s. 32.

51 Strategy of the OSPAR Commission for the Protection of the Marine Environment of the North-East Atlantic 2010-2020, https://www.ospar.org/site/assets/files/1200/ospar_strategy.pdf (Erişim Tarihi 25 Kasım 2020).

belirleyerek ve yönetim mekanizmalarını iyileştirerek, kirliliği önlemek, ortadan kaldırmak ve kıyı ötesi petrol ve doğal gaz faaliyetlerinin olumsuz etkilerine karşı OSPAR Sözleşmesi dâhilindeki deniz alanını korumak için gerekli önlemleri almak ve kirlilikten etkilenen deniz alanlarını restore etmektir⁵².

2010 yılında OSPAR Komisyonu, 'Kıyı Ötesi Sondaj Faaliyetlerinden Kaynaklı Ağır Petrol Kirliliğinin Önlenmesi Hakkında 2010/18 sayılı Tavsiye Kararı'nı⁵³ kabul etmiştir. Söz konusu Tavsiye Kararı'na göre; OSPAR'a taraf devletler, sondaj faaliyetlerinin yapılmasına izin verilmesinin koşulları da dâhil olmak üzere mevcut iç hukuk çerçevelerini gözden geçirmeye başlamalıdır. Ayrıca 2010 yılında Meksika Körfezinde meydana gelen Deepwater Horizon kazasından çıkarılacak dersler ile de ilgili olarak, taraf devletler, alınacak tüm gerekli önlemler ve uygulamalar için ekstra özen göstermelidirler. Dolayısıyla Tavsiye Kararı, OSPAR Komisyonu'nun Deepwater Horizon felaketine verdiği doğrudan bir cevap olarak görülebilir⁵⁴.

2017 yılında ise 'OSPAR Kıyı Ötesi Petrol ve Doğal Gaz Faaliyetlerinin Çevresel Etkilerini İzleme Kılavuzları'⁵⁵ kabul edilmiştir. Söz konusu OSPAR Kılavuzlarının amacı, kıyı ötesi tesislerden kaynaklanan boşaltımın çevresel etkilerinin izlenmesini, verilerin raporlanması ve değerlendirilmesini uyumlaştırmaktır⁵⁶. Tavsiye Kararları ve Kılavuzlar, bağlayıcı olmasa da kıyı ötesinde faaliyetlerde bulunacak devletlere yol gösterici olması ve deniz çevresinin korunması bakımından mevcut olan en yüksek standartları teşvik etmeyi amaçlaması bakımından oldukça önemlidir.

OSPAR Sözleşmesi, kıyı ötesi faaliyetler ile ilgili düzenlemeleri ve iyi koordine edilmiş bir Ortak Değerlendirme İzleme Programı (Joint Assessment Monitoring Program) ile kıyı ötesi petrol ve doğal gazın araştırılması veya kullanılması için kullanılan kıyı ötesi tesislerine açıkça uygulanan önemli bir bölgesel sözleşme niteliğindedir⁵⁷. Ancak kıyı ötesi faaliyetlere uygulanabilecek olası acil durum düzenlemeleri konusunda herhangi bir düzenlemenin olmaması, OSPAR Sözleşmesi'nin eksik tarafı olarak görülebilir.

B. 2009 TARİHLİ KUZAY KUTBU KIYI ÖTESİ PETROL VE DOĞAL GAZ KILAVUZLARI (AOOGC) VE 2013 KUZAY KUTBU'NDAKİ PETROL KİRLİLİĞİNE İLİŞKİN, HAZIRLIK VE MÜDAHALE SÖZLEŞMESİ

Kuzey Kutbu, petrol ve doğal gaz rezervleri bakımından oldukça zengin bir bölgeyi oluşturmaktadır. Kuzey Kutbu petrol ve doğal gaz operasyonlarının lojistik ve teknik zorlukları, söz konusu alana olan ilgiyi olumsuz etkilese de Kuzey Kutbu'nun sert iklime rağmen, Kuzey Kutbu kıyı ötesi sondajı 1970'li yıllarda başlamıştır⁵⁸.

52 Ibid., s. 19.

53 OSPAR Recommendation 2010/18 on the Prevention of Significant Acute Oil Pollution from Offshore Drilling Activities, <https://www.ospar.org/convention/agreements> (Erişim Tarihi 25 Kasım 2020).

54 Liu, Protection of the Marine Environment, s. 199.

55 OSPAR Guidelines for Monitoring the Environmental Impact of Offshore Oil and Gas Activities, Agreement 2017-02, <https://www.ospar.org/convention/agreements> (Erişim Tarihi 25 Kasım 2020).

56 Ibid., s. 3.

57 Betsy Baker, "Offshore Oil and Gas Development in the Arctic: What the Arctic Council and International Law Can – and Cannot-Do", *American Society of International Law Proceedings*, Cilt 107, 2013, s. 278.

58 Sarah Gulas et al., "Declining Arctic Ocean Oil and Gas Developments: Opportunities to Improve Governance and Environmental Pollution Control", *Marine Policy*, Cilt 75, 2017, s. 53.

İklim değişikliği, Kuzey Kutbu deniz alanına erişimi giderek kolaylaştırmaktadır. Dolayısıyla kıyı ötesi petrol ve doğal gaz faaliyetlerinin Kuzey Kutbu'nda gelecekte önemli bir ekonomik faaliyet olacağı öngörülmektedir⁵⁹.

Arktik Okyanusu'na kıyı erişimi olan beş ülke (Kanada, ABD, Rusya, Norveç ve Danimarka) uzun zamandır bu kaynakları keşfetmek ve çıkarmak veya bu kaynaklara ilişkin münhasır haklarını genişletmek için fırsat arayışında olmuştur. Norveç, Rusya, Kanada ve Danimarka, 200 deniz milinin ötesindeki kıta sahanlığının üzerinde talepte bulunabilmek için projeler başlatmıştır. Örneğin, Arktik Okyanusu boyunca Rusya'dan Kanada'ya 2000 km uzanan Lomonosov Sırtı, Rusya tarafından Asya kıtasının bir uzantısı olarak iddia edilirken hem Kanada hem de Danimarka Kuzey Amerika kıta sahanlığının bir uzantısı olduğunu iddia etmektedir. Ancak bugüne kadar, kıyı ötesi petrol ve doğal gaz faaliyetleri, Kuzey Kutbu devletlerinin yetki alanı sularındaki nispeten sığ sulara odaklanmıştır⁶⁰.

OSPAR'ın uygulama alanı, Arktik Okyanusu'nun bir bölümünü (Bölge 1) içermektedir. Rusya, Kanada ve ABD hariç olmak üzere, Kuzey Kutbu devletleri aynı zamanda OSPAR'a da üye devletlerdir. Dolayısıyla Kuzey Kutbu'ndaki kıyı ötesi petrol ve gaz faaliyetlerine ilişkin düzenlemeler ile OSPAR düzenlemeleri ortak uygulama alanı bakımından birleşmektedir⁶¹.

1996 yılında Kuzey Kutbu devletleri (ABD, Rusya, Kanada, Norveç, Danimarka, Finlandiya, İsveç ve İzlanda) tarafından kurulan Kuzey Kutbu Konseyi gözetiminde, Kuzey Kutbu'ndaki kıyı ötesi petrol ve doğal gaz faaliyetlerini ele alan '2009 tarihli Kuzey Kutbu Kıyı Ötesi Petrol ve Doğal Gaz Kılavuzları'⁶² kabul edilmiştir. Söz konusu Kılavuzlar, Kuzey Kutbu kıyı ötesi petrol ve gaz faaliyetlerinde; planlama, araştırma, geliştirme, üretim ve platformların hizmetten kaldırılması aşamalarında, endüstri yetkililerine ve devlet düzenleyicilerine tavsiyelerde bulunmak üzere tasarlanan, petrol ve doğal gaz çıkarımı için en iyi uygulamaları içeren bağlayıcı olmayan önerilerdir. Bu öneriler arasında; çevresel etki değerlendirmesi (*environmental impact assessment*), çevresel izleme (*environmental monitoring*), güvenlik ve çevre yönetimi (*safety and environmental management*), faaliyet uygulamaları (*operating practices*), acil durum müdahale ve hazırlık planları (*emergencies preparedness and response*) gibi oldukça ayrıntılı ve önemli öneriler bulunmaktadır⁶³.

Söz konusu Kılavuzlar, ortak politika ve uygulamaların güvence altına alınmasına yardımcı olmaktadır. Bu nedenle Kılavuz ilkelerin hedef grubu öncelikle yetkili makamlar olsa da petrol ve gaz endüstrisine ve Kuzey Kutbu kıyı ötesi petrol ve gaz faaliyetlerinden kaynaklı çevresel endişeleri ve uygulamaları anlamada kamuoyuna da yardımcı olmaktadır. Söz konusu Kılavuz ilkeler, bağlayıcılığı olmasa da mevcut olan en yüksek standartları teşvik etmeyi amaçlaması bakımından oldukça önemlidir. Dolayısıyla devletler belirtilen standartlardan veya ilkelerden daha katı kurallar da belirleyebilirler.

59 Liu, Protection of the Marine Environment, s. 200.

60 Gulas et al., Arctic Ocean, s. 53.

61 Baker, Offshore Oil and Gas Development in the Arctic, s. 278.

62 Arctic Offshore Oil and Gas Guidelines (AOOGC), 29 Nisan 2009, <https://oarchive.arctic-council.org/bitstream/handle/11374/63/Arctic-Guidelines-2009-13thMar2009.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Erişim Tarihi 26 Kasım 2020).

63 Ibid., s. 4.

Kılavuzların kabul edilmesinden bu yana, Kuzey Kutbu Konseyi çalışma gruplarından biri olan 'Kuzey Kutbu Deniz Çevresinin Korunması Çalışma Grubu' (PAME) bu faaliyetleri takip etmektedir. PAME'nin, Kuzey Kutbu kıyı ötesi petrol ve gaz faaliyetleri için çevresel etki değerlendirmesinin kapsamı ve bileşimi için yönergelerin geliştirilmesi, sağlık, emniyet ve çevre yönetim sistemleri ve Kuzey Kutbu kıyı ötesi petrol ve gaz faaliyetleri için en iyi işletim uygulamalarının kullanımına ilişkin rapor ve yönergelerin oluşturulması gibi çalışmaları bulunmaktadır⁶⁴. PAME, 2017 yılında, kıyı ötesi yenilenebilir enerji, deniz çevresinde meydana gelen gürültü, kıyı ötesi madenciligi ve petrol ve doğal gaz konularına odaklanmıştır⁶⁵.

PAME Yönergeleri, OSPAR önlemlerinin tüm Kuzey Kutbu devletleri tarafından dikkate alınması gerektiğini belirtmektedir. OSPAR'ın 2010 Kuzey-Doğu Atlantik Çevre Stratejisi de Kuzey Kutbu Konseyi ile iş birliğini teşvik etmektedir⁶⁶.

2013 yılında 'Kuzey Kutbu'ndaki Petrol Kirliliğine İlişkin, Hazırlık ve Müdahale Sözleşmesi'⁶⁷ kabul edilmiştir. Sözleşme'nin amacı madde 1'de; taraf devletler arasında güçlü bir iş birliğinin ve koordinasyonun oluşturulması ve Kuzey Kutbu deniz çevresinin petrol kirliliğinden korunması için petrol kirliliğine ilişkin hazırlık ve müdahale konusunda karşılıklı yardımın sağlanması olarak belirtilmiştir⁶⁸. Söz konusu amaçların sağlanabilmesi için Sözleşmede düzenlenen temel unsurlar arasında; herhangi bir petrol sızıntısı olayı veya ihtimali hakkında bilgi sahibi olan taraf devletin, etkilenmesi muhtemel diğer taraf devlete veya devletlere acilen bilgilendirme yapması (madde 6); petrol sızıntılarının belirlenmesi için uygun izleme faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi (madde 7); bir petrol sızıntısı karşısında herhangi bir taraf devletin müdahale kapasitesini aşması durumunda, diğer taraf devletlerce destek ve yardım sağlanması (madde 8); iş birliği ve bilgi değişiminde bulunulması (madde 12) ortak tatbikatlar ve eğitimler yapmaya gayret edilmesi (madde 13) gibi unsurlar bulunmaktadır⁶⁹.

Söz konusu Sözleşme, deniz kirliliğinin önlenmesi ve kirlenme meydana geldiğinde müdahalede bulunulması konularında ön plana çıkmaktadır. Bu bakımdan Sözleşme'de iş birliği ve bilgilendirme konularına oldukça önem verilmiştir. Söz konusu durumun sağlanabilmesi için Kuzey Kutbu devletleri arasında ikili anlaşmaların yapılması ve uygulanması önem teşkil edecektir. Kuzey Kutbu Konseyi'nin iş birliğinin sağlanmasında ve ikili anlaşmalar yapılmasında aktif bir rol oynaması söz konusu olabilir.

Ancak Kuzey Kutbu kıyı ötesi tesislerinin ve düzenleyici rejimlerinin, petrol ve doğal gaz faaliyetlerinden kaynaklanan kirliliğin etkilerine cevap vermede yetersiz kabul edilmektedir. Nitekim

64 Protection of the Arctic Marine Environment (PAME), "Resource Exploration and Development", <https://pame.is/index.php/projects/resource-exploration-and-development> (Erişim Tarihi 10 Aralık 2020).

65 Ibid.

66 Baker, Offshore Oil and Gas Development in the Arctic, s. 278-279.

67 Agreement on Cooperation on Marine Oil Pollution, Preparedness and Response in the Arctic, Kabul Edilme Tarihi 15 Mayıs 2013, Yürürlük Tarihi: 25 Mart 2016, tarihinde https://oarchive.arctic-council.org/bitstream/handle/11374/529/EDOCS-2068-v1ACMMSE08_KIRUNA_2013_agreement_on_oil_pollution_preparedness_and_response_signedAppendices_Original_130510.PDF?sequence=6&isAllowed=y (Erişim Tarihi 26 Kasım 2020).

68 Ibid., madde 1.

69 Ibid., madde 6, 7, 8, 12, 13.

iklim şartlarından bağımsız olarak Arktik Okyanusu'ndaki petrol sızıntılarını kontrol altına alacak veya temizleyecek etkili teknolojiler bulunmamaktadır. Muhtemel olumsuz etkilerin azaltılmasına yardımcı olacak etkili teknolojilerin, düzenlemelerin ve politikaların geliştirilmesi Kuzey Kutbu deniz çevresinin korunması için gereklidir. Etkili acil müdahale sistemleri olmadan, gelecekte Kuzey Kutbu petrol ve doğal gaz keşfinin ve üretiminin siyasi olarak kabul edilemez olabileceği belirtilmektedir⁷⁰.

C. 1974 TARİHLİ KIYI ÖTESİ KİRLİLİĞİ SORUMLULUK SÖZLEŞMESİ (OPOL)

Petrolden kaynaklı deniz çevresinin kirlenmesi durumunda, kirlilik zararı taleplerinin karşılanmasını ve telafi edici önlemlerin gerçekleştirilmesini sağlamak için '1974 Kıyı Ötesi Kirliliği Sorumluluk Sözleşmesi' (OPOL)⁷¹ hazırlanmıştır. 1 Mayıs 1975'te yürürlüğe giren OPOL esasen, '1977 tarihli Deniz Yatağı Maden Kaynaklarının Keşfi ve İşletilmesinden Kaynaklanan Petrol Kirliliği Zararlarına İlişkin Hukuki Sorumluluk Sözleşmesi'ni⁷² beklerken, geçici bir tazminat rejimi sağlamak için oluşturulmuştur.

OPOL Sözleşmesi, İngiltere, Danimarka, Almanya, Fransa, İrlanda, Hollanda, Norveç, Man Adası, Faroe Adaları ve Grönland'ın yetkisi dâhilindeki sularda faaliyet gösteren sabit veya hareketli kıyı ötesi tesislerin sebep olduğu petrol kirliliği zararlarının tazmini amacıyla uygulanmaktadır⁷³.

OPOL Sözleşmesi, taleplerin, maksimum sorumluluğa kadar karşılanmasını sağlamak için bir mekanizma sağlamaktadır. Ayrıca OPOL Sözleşmesi'nde, kıyı petrol faaliyetlerinin neden olduğu zararlardan kaynaklanan tazminat taleplerinin çözümünün sağlanması, taraflarca mümkün olan en kısa sürede zarar gideriminin gerçekleştirilmesi ve tarafların yükümlülüklerini yerine getirirken tazminat ödeme sorumluluğunun sağlanması amaçlanmaktadır⁷⁴.

OPOL Sözleşmesi'nin hukuki niteliği, kıyı ötesi operatörleri tarafından yapılan sözleşmeye dayalı bir düzenlemedir. Sözleşme, katı ancak sınırlı sorumluluk ilkesine dayanmaktadır. OPOL üyeliği, Birleşik Krallık'ta bir lisans verilmesi için bir koşuldur. Birleşik Krallık dışında, Almanya, Fransa veya Danimarka gibi ülkelerde böyle bir koşul olmadığından OPOL üyeliği azalmıştır⁷⁵.

70 Gulas et al., Arctic Ocean, s. 55.

71 The Offshore Pollution Liability Agreement (OPOL), Kabul Edilme Tarihi 04 Eylül 1974; Yürürlük Tarihi 01 Mayıs 1975, <http://www.opol.org.uk/downloads/OPOL%20Agreement%20-%202021%20June%202017.pdf> (Erişim Tarihi 26 Kasım 2020).

72 Kısaca '1977 Hukuki Sorumluluk Sözleşmesi' olarak anılan Sözleşme, kıyı ötesi petrol ve doğal gaz faaliyetleri için özel olarak sorumluluk almakta ve tazminat konusunda oldukça önemli düzenlemeler içermektedir. Ancak Hukuki Sorumluluk Sözleşmesi yürürlüğe girememiştir. Convention on Civil Liability for Oil Pollution Damage resulting from Exploration for and Exploitation of Seabed Mineral Resources, 1 Mayıs 1977, <https://www.ecolex.org/details/treaty/convention-on-civil-liability-for-oil-pollution-damage-resulting-from-exploration-for-and-exploitation-of-seabed-mineral-resources-tre-000434/> (Erişim Tarihi 26 Kasım 2020).

73 OPOL, Preamble.

74 Dina Sunyowati, "Principle of Responsibilities and Sanctions in Pollution of the Marine Environment by Offshore Mining", *Indonesian Journal of International Law*, Cilt 9, Sayı, 1, 2011, s. 67.

75 Sergei Vinogradov & Smith I. Azubuike, "Arctic Hydrocarbon Exploration and Production: Evaluating the Legal Regime for Offshore Accidental Pollution Liability", Heininen, & H. Exner-Pirot (der.), Arctic Yearbook 2018, Northern Research Forum, 2018, s. 317.

OPOL, tazmin edilebilir maksimum tutarı aşan veya OPOL Sözleşmesi'nin kapsamı dışındaki zararlar için davacının mahkemeler aracılığıyla tazminat talep etme hakkını elinden almamaktadır. Katı sorumluluk yükümlülüğü ise kusurun ispatlanmasına gerek olmadığı anlamına gelmektedir ve sorumluluğun atfedilmesi sorununu ortadan kaldırmaktadır⁷⁶.

OPOL Sözleşmesi, yalnızca bir lisans kapsamında petrol ve doğal gaz arama veya üretimi için kullanılan kıyı ötesi tesislerin işletmecilerinin (operatörlerinin) veya kişilerin veya bu faaliyetlerde bulunmaya niyetli işletmeci veya kişilerin taraf olabileceği şekilde yapılandırılmıştır⁷⁷. 'İşletmeci', söz konusu Sözleşmenin hüküm ve koşullarına tabi olarak bir kıyı ötesi tesisin çalışmasını yöneten, yürüten ve kontrol eden bir kişi anlamına gelmektedir. Bir kıyı ötesi tesisin işletilmesinde alt sözleşmeye sahip olunması veya faaliyetin tamamı veya herhangi bir kısmının üçüncü bir tarafa yaptırılması halinde de işletmeci sıfatı devam etmektedir⁷⁸.

OPOL Sözleşmesi, kıyı ötesi tesisler için geçerlidir. Kıyı ötesi tesislerden ne anlaşılması gerektiği OPOL Sözleşmesi madde 1-(8)'de açıklanmaktadır. Buna göre kıyı ötesi tesisler: Petrol ve doğal gazın deniz tabanından veya toprak altından araştırılması, üretilmesi, işlenmesi, depolanması veya taşınması amacıyla kullanılan sabit veya hareketli herhangi bir kuyu, tesis veya boru hattı veya bunun bir kısmı, herhangi bir kuyunun sondajı veya herhangi bir nedenle bu tür bir tesisin faaliyet sahasından geçici olarak kaldırıldığı durumlarda, deniz tabanından veya altından petrolün araştırılması, üretilmesi, işlenmesi veya depolanması amacıyla kullanılan sabit veya hareketli her türlü tesislerdir. Kalıcı olarak terk edilmiş herhangi bir kuyu, tesisat, boru hattı veya petrolün depolanması için kullanılmayan herhangi bir gemi, mavna veya diğer araçlar bu kapsamda değerlendirilmemektedir⁷⁹.

Söz konusu Sözleşme'nin geçerli olduğu bir veya daha fazla kıyı ötesi tesiste petrol sızıntısı meydana gelirse; sızıntı esnasında tesisin işletmecisi olan tüzel veya gerçek kişi, petrol kirliliği zararından sorumlu olacaktır. OPOL kapsamında, olay başına her sorumlu tarafın azami sorumluluk yükümlülüğü 250 milyon dolardır. Bu miktarın yarısı tazminat taleplerini karşılamak için kullanılırken; diğer yarısı da alınacak önlemler ve temizlik çalışmaları için kullanılacaktır. Ancak bir kategorideki tüm maliyetler karşılandığında artan miktar varsa, diğer kategorideki karşılanmamış maliyetler için kullanılabilir. OPOL Sözleşmesi'ne taraf devletlerdeki şirketler, zarar görenlere karşı borçlarını yerine getiremeyen taraf şirketlerden birisinin karşılaması gereken tazminatın ödenmesine katkı sağlamayı kabul etmektedirler. Katkılar, işletmeciler bakımından, işletilen kıyı ötesi tesislerinin sayısı ile orantılıdır⁸⁰.

Ancak bir kıyı ötesi petrol sızıntısından kaynaklanan kirlilik, bir savaş eyleminden veya tamamen üçüncü bir şahıs tarafından zarar verme niyetiyle yapılan bir eylem veya ihmalden veya kıyı ötesi tesisine ilişkin lisansı veren devletin hükümeti veya yetkili makamı tarafından konulan şartlara veya verilen talimatlara uyulmasından kaynaklanmıyorsa işletmeci bakımından herhangi bir sorumluluk

76 Ibid., s. 317-318.

77 OPOL, Preamble.

78 OPOL, madde 1/10.

79 Ibid., madde 1/8.

80 Ibid., madde 4/A.

doğmayacaktır. Ayrıca zarar gördüğünü iddia eden bir kişi tarafından zarar verme niyetiyle yapılan bir eylem veya bu kişinin ihmalden kaynaklanan bir zarar varsa; bu durumda işletmeci tamamen veya kısmen sorumluluktan kurtulabilecektir⁸¹.

OPOL Sözleşmesi'nden kaynaklanan veya onunla bağlantılı olarak ortaya çıkan tüm ihtilaflar, Uluslararası Ticaret Odası Tahkim Kurallarında düzenlendiği üzere, söz konusu kurallara göre atanan bir veya daha fazla hakem tarafından nihai olarak çözülecektir. Tahkim yeri Londra olacaktır. Tahkim, bu tür anlaşmazlıkların ortadan kaldırılmasının münhasır yoludur⁸².

OPOL Sözleşmesi, kıyı ötesi tesislerden kaynaklı petrol kirliliği zararlarının tazminine ilişkin oldukça önemli düzenlemeler içeren, bu konuda yol gösterici nitelikte olan bir bölgesel sözleşme niteliğindedir. OPOL Sözleşmesi'nde, kıyı ötesi tesislerden kaynaklı petrol kirliliği zararlarında sorumluluğun esas olarak kimde olduğu belirlenmiş; sorumluluktan kısmen veya tamamen kurtulma durumları düzenlenmiştir. Kirlilikten zarar görenlerin taleplerinin tam olarak karşılanması amaçlanmıştır. Bu bağlamda, taraflardan birinin temerrüde düşmesi durumunda, her bir taraf şirketin, talepleri karşılamak için orantılı olarak katkıda bulunacağını ortaklaşa kabul etmesi, petrol kirliliği olayları sonucu gündeme gelen tazminat konusunda oluşabilecek boşlukların doldurulması bakımından oldukça önemli bir noktadır.

D. 1976 TARİHLİ AKDENİZ'İN KİRLİLİĞE KARŞI KORUNMASI SÖZLEŞMESİ (BARCELONA SÖZLEŞMESİ) VE 1994 TARİHLİ KITA SAHANLIĞI VE DENİZ TABANININ ARAŞTIRILMASI VE İŞLETİLMESİNDEN KAYNAKLANAN KİRLİLİĞE KARŞI AKDENİZ'İN KORUNMASI PROTOKOLÜ (MADRİD PROTOKOLÜ)

Bölgesel Denizler Programı kapsamında, çok taraflı bir çevre anlaşması olarak, Akdeniz'e kıyıdaş 21 devletin⁸³ ve Avrupa Birliği'nin katılımıyla, 1975 yılında 'Akdeniz Eylem Planı' (*Mediterranean Action Plan*) oluşturulmuştur⁸⁴. Akdeniz Eylem Planı çerçevesinde yürütülecek faaliyetlerin hukuki temelini oluşturmak üzere hazırlanan 'Akdeniz'in Kirliliğe Karşı Korunması Sözleşmesi' (Barcelona Sözleşmesi) 1976 yılında kabul edilmiş; 1978 yılında yürürlüğe girmiştir⁸⁵.

Denizde ve kıyıda doğal kaynakların sürdürülebilir yönetimini sağlamak, çevreyi, sosyal ve ekonomik kalkınmaya entegre etmek, kirliliğin önlenmesi ve azaltılması yoluyla deniz çevresini ve kıyı bölgelerini korumak ve mümkün olduğunca kara veya deniz kaynaklı kirliliği ortadan kaldırmak, doğal ve kültürel mirası korumak, Akdeniz kıyı devletleri arasındaki dayanışmayı güçlendirmek,

81 Ibid., madde 4/B.

82 Ibid., madde 9.

83 Arnavutluk, Cezayir, Bosna Hersek, Hırvatistan, Kıbrıs, Mısır, Avrupa Birliği, Fransa, Yunanistan, İsrail, İtalya, Lübnan, Libya, Malta, Monako, Karadağ, Fas, Slovenya, İspanya, Suriye, Tunus ve Türkiye.

84 United Nations Environment Programme, "Mediterranean Action Plan", 1975, <https://www.unenvironment.org/unepmap/> (Erişim Tarihi 03 Aralık 2020).

85 Convention for the Protection of the Mediterranean Sea against Pollution, Kabul Edilme Tarihi 16 Şubat 1976, Yürürlük Tarihi 12 Şubat 1978, http://wedocs.unep.org/bitstream/id/53143/convention_eng.pdf (Erişim Tarihi 03 Aralık 2020).

yaşam kalitesinin iyileştirilmesine katkı sağlamak, Barcelona Sözleşmesi'nin ana hedefleri arasında bulunmaktadır⁸⁶.

Barcelona Sözleşmesi'nin amaçları arasında kıyı ötesi faaliyetlerden kaynaklanan kirlenmeyle mücadele de vardır. Bu bağlamda, Barcelona Sözleşmesi'nin 7. maddesinde 'Taraf devletler, Akdeniz'in kıta sahanlığının, deniz yatağının ve altındaki toprağın incelenmesi ve kullanılmasından kaynaklanan kirliliği, önlemek, azaltmak, bu kirlilikle mücadele etmek ve bu kirliliği mümkün olan en üst düzeyde ortadan kaldırmak için tüm uygun önlemleri alacaklardır' hükmü yer almaktadır⁸⁷. Maddede belirtilen 'mümkün olan en üst düzey', 'tüm uygun önlemler' gibi ifadeler yoruma açık, kesin bir yükümlülük belirtmeyen ifadelerdir. Yukarıda da bahsedildiği üzere en iyi teknik ve en iyi çevresel uygulamalar devletler ve bölgeler arasında farklılık göstermektedir. Ayrıca devletlerin uygun olarak aldığı bir önlem, farklı şartlar altında ve zamanda değişiklik gösterebilecektir. Bu durum, bir devletin teknolojik değişiklikleri ve bilimsel gelişmeleri yakından takip etmesini gerektirmektedir.

Alınacak uygun önlemler kavramına; çevresel etki değerlendirmesinin yapılması, bildirim ve bilgilendirme yapılması, danışmada bulunulması, iş birliğinin sağlanması, çevresel izlemenin gerçekleştirilmesi, emniyet ve çevre yönetiminin ve acil durum müdahale ve hazırlık planlarının oluşturulması gibi uygulamaların girmesi söz konusu olabilir. Ayrıca uluslararası çevre hukukunda kabul edilen; dikkat ve özen gösterme ilkesi (*due diligence*), önleme ilkesi, zarar vermeme ilkesi, ihtiyat ilkesi, kirleten öder ilkesi, sürdürülebilir kalkınma ilkesi gibi ilkelerin⁸⁸ devletler tarafından göz önünde bulundurulması ve bunlara uygun hareket edilmesi deniz kirliliğinin önlenmesi veya azaltılmasında önemli bir rol oynayacaktır.

1992 yılında Rio de Janeiro'da yapılan BM Çevre ve Kalkınma Zirvesi'nde alınan kararların ruhuna uygun olarak, Barcelona Sözleşmesi, 1995 yılında, deniz çevresinin yanı sıra, kıyı alanlarını da kapsayacak biçimde genişletilmiş, ayrıca sürdürülebilir kalkınma hedefi, halkın katılımı, çevresel etki değerlendirmesi gibi unsurlar getirilmiştir⁸⁹. 'Akdeniz'in Deniz Çevresinin ve Kıyı Bölgesinin Korunmasına İlişkin Sözleşme' olarak kaydedilen değiştirilmiş Sözleşme, 9 Temmuz 2004 tarihinde yürürlüğe girmiştir⁹⁰.

86 European Commission, "Our Oceans, Seas and Coasts-The Barcelona Convention", https://ec.europa.eu/environment/marine/international-cooperation/regional-sea-conventions/barcelona-convention/index_en.htm (Erişim Tarihi 03 Aralık 2020).

87 Convention for the Protection of the Mediterranean Sea against Pollution, madde 7.

88 Ayrıntılı bilgi için bkz. Ayşe Nur Tütüncü, "Milletlerarası Hukuk Komisyonu'nun 53'üncü Oturumunda Kabul Edilen 2001 Tarihli Taslak Çerçevesinde Tehlikeli Faaliyetlerden Kaynaklanan Sınır Aşan Zararın Önlenmesi Sorununa Bir Bakış", *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, Cilt 22, Sayı 2, 2002, s. 889-948; Tanaka, Reflections on Time Elements, s. 161-172; Elizabeth A. Kirk ve Raeanne G. Miller, "Offshore Oil & Gas Installations in the Arctic: Responding to Uncertainty through Science and Law", *Arctic Yearbook*, 2018, s. 1-18.

89 Ayrıntılı bilgi için bkz. Amendments to the Convention for the Protection of the Mediterranean Sea Against Pollution, 10 Haziran 1995, https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/3002/95ig6_7_bc amendments_eng.pdf (Erişim Tarihi 04 Aralık 2020).

90 Convention for the Protection of the Marine Environment and the Coastal Region of the Mediterranean and Its Protocols, https://planbleu.org/sites/default/files/upload/files/Barcelona_convention_and_protocols_2005_eng.pdf (Erişim Tarihi 04 Aralık 2020).

Barcelona Sözleşmesi'ne ait 7 adet protokol bulunmaktadır⁹¹. Bu protokollerden biri de 14 Ekim 1994 tarihinde kabul edilen, 'Kıta Sahaneliği ve Deniz Tabanının Araştırılması ve İşletilmesinden Kaynaklanan Kirliliğe Karşı Akdeniz'in Korunması Protokolü'⁹² dür. 2011 yılında yürürlüğe giren, kısaca Madrid Protokolü olarak anılan Protokol'de kıyı ötesi petrol arama ve üretiminin çeşitli yönlerini içeren kapsamlı bir yasal rejim belirlenmiştir.

Taraf devletlerce, Akdeniz'deki deniz yatağı ve toprak altının araştırılması ve kullanılması ile ilgili faaliyetlerdeki artışın farkına varılmış; buradan kaynaklanabilecek kirliliğin Akdeniz çevresi ve insanlar için ciddi bir tehlike oluşturduğu kabul edilmiştir. Böylece Akdeniz'in söz konusu kirlilikten korunması için Madrid Protokolü oluşturulmuştur⁹³

Madrid Protokolü'nün 1. maddesinde, kıyı ötesi kaynaklar, faaliyetler ve tesisler, işletmeci gibi temel kavramların tanımlamaları ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Kıyı ötesi tesisler bakımından yapılan tanımlama⁹⁴ OPOL Sözleşmesi ile benzerlik göstermektedir. Ancak Madrid Protokolü'nde 'işletmeci', OPOL Sözleşmesi'nden farklı olarak; taraf devletler tarafından yetkilendirilmiş herhangi bir gerçek veya tüzel kişi olabileceği gibi Madrid Protokolü anlamında bir yetkiye sahip olmayan ancak kıyı ötesi faaliyetlerin kontrolünü fiilen elinde bulunduran herhangi bir kişi de olabilmektedir⁹⁵. Kıyı ötesi faaliyetler ise; deniz tabanı ve toprak altı kaynakları ile ilgili bilimsel araştırma faaliyetleri, kıyı ötesi kaynakları⁹⁶ arama faaliyetleri (sismik araştırmalar, deniz yatağı ve toprak altı incelemeleri, numune alma), araştırma ve işletme sondajı, kullanım faaliyetleri (kaynakların geri kazanılması amacıyla bir tesisin kurulması, depolama, kıyıya boru hattıyla nakliye ve gemilere yükleme, bakım, onarım ve diğer yardımcı işlemler) olarak belirtilmiştir⁹⁷. Görüldüğü üzere, söz konusu maddede kıyı ötesi faaliyetler kapsamı oldukça geniş tanımlanmıştır.

Madrid Protokolü madde 2'de Protokol'ün uygulama alanı bakımından coğrafi sınırlandırmaya ilişkin düzenleme yer almaktadır. Buna göre bu sınırlandırmaya; Barcelona Sözleşmesi'nin 1. maddesinde belirtilen coğrafi sınırlama içerisindeki alanların kıta sahanlığı, deniz yatağı ve toprak altı da dâhildir. Taraf devletlerden herhangi biri, Protokol alanına sulak alanlarını veya kıyı alanlarını dâhil edebilecektir. Bu Protokole dayalı olarak kabul edilen herhangi bir eylem, herhangi bir devletin kıta sahanlığının sınırlandırılmasına ilişkin haklarına halel getirmeyecektir⁹⁸.

Madrid Protokolü madde 3'de tarafların, tek başlarına ya da ikili veya çok taraflı iş birliği yoluyla, mevcut en iyi tekniklerin, çevresel olarak etkili ve ekonomik açıdan uygun olmasını sağlayarak, kıyı

91 Ibid.

92 The Protocol for the Protection of the Mediterranean Sea against Pollution Resulting from Exploration and Exploitation of the Continental Shelf and the Seabed and its Subsoil, 24 Mart 2011, https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/2961/94ig4_4_protocol_eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Erişim Tarihi 26 Kasım 2020).

93 Valentin Bou, "Prevention of Offshore Pollution in the Mediterranean Sea", *International Conference on Water Problems in the Mediterranean Countries*, 1997, s. 1161.

94 The Protocol for the Protection of the Mediterranean Sea, madde 1/f.

95 Ibid., madde 1/g.

96 Kaynaklar, katı, sıvı veya gaz halindeki tüm mineral kaynakları ifade etmektedir. Ibid., madde 1/c.

97 Ibid., madde 1/d.

98 Ibid., madde 2.

ötesi faaliyetlerden kaynaklanan Protokolde öngörülen alanlardaki kirlenmeyi önlemek, azaltmak, mücadele etmek ve kontrol altına almak için tüm uygun önlemleri alacağı hükmü mevcuttur⁹⁹. Söz konusu maddede, ekonomik kaygılar göz ardı edilmeyerek, alınacak önlemlerin ekonomik açıdan uygunluğunun sağlanması ayrıca belirtilmiştir. Nitekim çevre sorunlarının aynı zamanda ekonomik ve siyasi bir boyutu da bulunmaktadır Bir yanda sorunun çözümü için etkili bir politika uygulanmaya çalışılırken, diğer yanda devletlerin çatışan ekonomik ve siyasi çıkarları arasında bir denge kurulması ve maliyetlerin paylaşımı sorununun çözülmesi gerekmektedir¹⁰⁰. Ancak Madrid Protokolü'nde, “*mevcut en iyi teknikler*”, “*çevresel olarak etkili ve ekonomik olarak uygun*” ifadeleriyle neyin anlaşılması gerektiğini tanımlayan hiçbir hüküm yoktur¹⁰¹ (Bou, 1997: 1163).

Madrid Protokolü madde 4'de, kıyı ötesi faaliyetlere ilişkin izin sistemi ile ilgili genel prensipler belirlenmiştir. Buna göre; Protokol alanındaki tüm faaliyetler için, tesis sahasında yapılacaklar da dâhil olmak üzere, yetkili makam tarafından keşif ya da işletme için önceden yazılı olarak izin verilmelidir. Taraf devletler, izin talebi sonrasında, ilgilinin uluslararası standartlara ve uygulamalara göre bu faaliyeti yapabilecek teknik yeterliliğinin ve ekonomik kapasitesinin olup olmadığını, faaliyetin çevreye bir zarar verip vermeyeceğini dikkatle incelemekle ve bu konularda yeterli bulmadığı talepleri reddetmekle yükümlüdür. Kıyı ötesi tesisler uluslararası standartlara ve uygulamaya göre inşa edilecek ve operatörler, kendilerinden istenen faaliyetleri yürütmek için teknik yeterliliğe ve finansal kapasiteye sahip olacaklardır. Ancak önerilen faaliyetlerin çevre üzerinde önemli olumsuz etkilere neden olacağına dair göstergeler varsa, Protokol kapsamında izin reddedilecektir. Bir tesisin veya yapının onaylanması düşünüldüğünde, taraf devlet, bu tür bir kurulumun özellikle boru hatları ve kablolar üzerinde ve mevcut tesislerde zararlı bir etki yaratmayacağından emin olacaktır¹⁰². Ancak faaliyetlerin çevre üzerinde önemli olumsuz etkilere neden olacağına dair göstergelerin izin verildikten sonra ortaya çıkması durumu da söz konusu olabilir. Böyle bir durumda verilen iznin iptali veya gerekli düzenleme ve önlemlerin alınmasının sağlanması halinde verilen iznin geçerliliğinin devam etmesi, Protokolün ve söz konusu maddenin de ruhuna uygun olacaktır.

Madrid Protokolü madde 5 ise ‘yetkilendirme koşulları’nı düzenlemiştir. Buna göre, ‘Taraf devlet, herhangi bir izin başvurusunun veya bir yetkinin yenilenmesi başvurusunun, projenin aday işletmeci tarafından yetkili makama sunulmasına tabi olduğunu ve bu tür bir başvurunun özellikle aşağıdakileri içermesi gerektiğini öngörür: (a) önerilen faaliyetlerin çevre üzerindeki etkileriyle ilgili bir inceleme. Ayrıca yetkili makam, faaliyetlerin ve alanın özellikleri, niteliği, kapsamı, süresi ve teknik yöntemleri ışığında, bu Protokolün Ek IV’ü uyarınca çevresel etki değerlendirmesinin hazırlanmasını talep edebilir; (b) faaliyetin öngörüldüğü coğrafi alanların kesin tanımı; (c) mürettebatın oluşturulmasının yanı sıra, aday işletmecinin ve personelin profesyonel ve teknik niteliklerinin detayları; (d) 15. maddede belirtilen güvenlik önlemleri; (e) 16. maddede belirtilen acil durum planları; (f) 19. maddede belirtilen izleme prosedürleri; (g) 20. maddede belirtilen tesislerin sökülmesi planları; (h) 21. maddede belirtilen özel koruma altındaki alanlar için alınacak önlemler; (i) 27. madde 2/(b)’de

99 Ibid., madde 3.

100 Kaya ve Kaya, Uluslararası Çevre Rejimlerinde Etkinlik Sorunu, s. 129.

101 Bou, Prevention of Offshore Pollution in the Mediterranean Sea, s. 1163.

102 The Protocol for the Protection of the Mediterranean Sea, madde 4.

öngörülen yükümlülüğü kapsayan sigorta veya diğer finansal güvenlik önlemleri.' Bu maddede kıyı ötesi faaliyetleri gerçekleştirecek işletmecilerin izin taleplerinin onaylanması için gerçekleştirmesi gereken birçok detay yer almaktadır. Kıyı ötesi faaliyetlerden kaynaklanan kirliliklerin önlenmesi veya azaltılması bakımından gerek işletmeciler gerek taraf devletler bakımından bu maddenin uygulanması ve yerine getirilmesi büyük önem taşımaktadır¹⁰³.

Madrid Protokolü madde 7'de, taraflardan her birinin, Madrid Protokolü'nün getirdiği yükümlülüklerin ihlali veya Madrid Protokolü'nü uygulayan ulusal yasaların veya yönetmeliklerin gözetilmemesi veya izin verilen özel koşulların yerine getirilmemesi halinde uygulanacak yaptırımları belirleyebileceği hükmedilmiştir¹⁰⁴.

Madrid Protokolü Kısım III'de atıklar ve zararlı veya zehirli maddeler düzenlenmiştir. Madrid Protokolü madde 9'da kıyı ötesi faaliyetler için kimyasal kullanımı ve depolanması, Kimyasal Kullanım Planı çerçevesinde yetkili makam tarafından onaylanan hallerde mümkündür. Madrid Protokolü kapsamındaki ve Ek I'de listelenen faaliyetlerden kaynaklanan zararlı veya zehirli madde ve malzemelerin Protokol Alanına atılması yasaktır. Madrid Protokolü Ek II'de listelenen durumlarda, yetkili makamdaki önceden özel bir izin alınması gereklidir¹⁰⁵.

Madrid Protokolü'nün 10. maddesinde, kıyı ötesi platformlardan çıkarılan ve çevre kirliliğine sebebiyet verecek petrol, petrol karışımı materyalleri ve sondaj sıvısı malzemelerinin, taraf devletlerce belirlenecek ortak standartlar doğrultusunda atılması gerektiği belirtilmiş ve bu husus teknik anlamda detaylandırılmıştır. Madrid Protokolü madde 11'de, kanalizasyon atıkları; madde 12'de çöp atıkları düzenlenmiştir.

Madrid Protokolü Kısım IV güvenlik önlemlerini içermektedir. Buna göre, madde 15'de güvenlik önlemleri; madde 16'da acil durum planları; madde 17'de bilgilendirme; madde 18'de acil durumlarda karşılıklı yardım; madde 19'da izleme; madde 20'de kurumların kaldırılması; madde 21'de özel korunan alanlar ele alınmaktadır.

Madrid Protokolü Kısım V'de ise iş birliği düzenlenmektedir. Buna göre, madde 22'de çalışmalar ve araştırma programları; madde 23'de uluslararası kurallar, standartlar ve önerilen uygulamalar ve prosedürler; madde 24'de gelişmekte olan ülkelere bilimsel ve teknik yardımda bulunulması; madde 25'de karşılıklı bilgilendirme yapılması; madde 26'da sınır aşan kirlilik; madde 27'de sorumluluk ve tazminat konuları ele alınmaktadır. Madrid Protokolü'nde sorumluluk ve tazminat konularında da iş birliği yapılmasının öngörülmesi önemli bir nokta olarak görülebilir.

Madrid Protokolü, kıyı ötesi tesislerden kaynaklı kirlilik bakımından oldukça önemli, etkili ve ayrıntılı düzenlemeler içermektedir. Yürürlüğe giren düzenlemeler bakımından kıyı ötesi faaliyetlerden kaynaklanan deniz kirliliğine oldukça önem veren ve düzenleyen ilk belgedir¹⁰⁶.

103 Ibid., madde 5.

104 Ibid., madde 7.

105 Ibid., madde 9.

106 Violeta Radovich ve Javier Franco-Zárate, "Offshore Activity-New Regulations and Contracts", 2012, <https://comitemaritime>.

E. AVRUPA BİRLİĞİ

Avrupa Birliği'nin çevresel düzenlemeleri, bölgesel düzeyde en kapsamlı ve ayrıntılı çevre ilkelerini, kurallarını, standartlarını ve prosedürlerini içermektedir¹⁰⁷. AB'nin denizlere ilişkin düzenlemeye ilgisiz aslında 12 Aralık 1999'da Erika isimli petrol tankerinin batması sonrasında ortaya çıkmıştır¹⁰⁸. Deepwater Horizon felaketi ise, AB sularında meydana gelen büyük bir kıyı ötesi petrol veya doğal gaz kazası riskinin olduğu ve Birlik genelindeki mevcut parçalanmış mevzuatın ve çeşitli düzenleyici uygulamaların riskleri azaltmadığının farkına varmasında büyük rol oynamıştır¹⁰⁹.

27 Ekim 2011 tarihinde 'Kıyı Ötesi Petrol ve Doğal Gaz Arama Güvenliği, Keşif ve Üretim Faaliyetleri Hakkında Avrupa Parlamentosu ve Konseyi Yönetmeliği Önerisi'¹¹⁰ ileri sürülmüştür. Teklifin genel amaçları arasında; Birlik sularında meydana gelen büyük bir kazanın risklerini azaltmak ve yine de böyle bir kaza meydana gelirse, sonuçlarını ve risklerini en aza indirmek bulunmaktadır.

2013 yılında, kıyı ötesi petrol ve doğal gaz faaliyetleri bakımından meydana gelebilecek kazaları önlemek ve bu kazaların sonuçlarını sınırlandırmak için asgari şartları belirlemeyi amaçlayan '2013/30/EU88 sayılı Direktif' kabul edilmiştir¹¹¹. 2013/30/EU88 sayılı Direktif'de taraf devletlerden, kıyı ötesi petrol ve doğal gaz operasyonları sonucu meydana gelebilecek büyük kazaları önlemek için tüm uygun önlemlerin alınması ve işletmeciler bakımından da bu önlemlerin alınmasının sağlanması istenmektedir. Taraf devletler, büyük kazalara neden olan veya buna yol açan eylemlerin veya eksikliklerin işletmeciler tarafından gerçekleştirilmesi sebebiyle, işletmecilerin bu Direktif kapsamında sorumlu olmasını sağlayacaktır¹¹².

Kıyı ötesi petrol ve doğal gaz faaliyetlerinden kaynaklı sınır aşan bir zarar, kaza veya bunlara yakın bir tehdit söz konusu olduğunda, bu durumların kendi yetki alanı altında gerçekleştiği taraf devlet, gecikmeden AB Komisyonu'na ve diğer taraf devletlere veya etkilenmesi muhtemel üçüncü ülkelere durumu bildirecek ve etkili bir acil durum müdahalesine ilişkin sürekli bilgi sağlayacaktır¹¹³.

org/wp-content/uploads/2018/06/Paper-of-Violeta-S.-Radovich-and-Javier-Franco-Z%C3%A0rate.pdf (Erişim Tarihi 26 Kasım 2020).

107 Vinogradov, Environmental Protection in the Petroleum Industry, s.510.

108 Wetterstein, Environmental Liability in the Offshore Sector, s. 41. Ayrıntılı bilgi için bkz. Gökhan Güneysu; Figen Tabanlı, "Erika ve Prestige Kazalarının Oluşan Hukuk Kurallarına Etkisi", *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 15, Sayı 1, 2020, s. 109-137.

109 Liu, Protection of the Marine Environment, s. 201.

110 Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on Safety of Offshore Oil and Gas Prospection, Exploration and Production Activities, 27 Ekim 2011, <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0688:FIN:EN:PDF> (Erişim Tarihi 26 Kasım 2020).

111 Directive 2013/30/EU of the European Parliament and the Council of 12 June 2013 on Safety of Offshore Oil and Gas Operations and Amending Directive 2004/35/EC, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013L0030&from=EN> (Erişim Tarihi 26 Kasım 2020), madde 1/1.

112 Ibid., kısım 2, madde 3.

113 Ibid., madde 31.

F. 1978 TARİHLİ DENİZ ÇEVRESİNİN KİRLENMEDEN KORUNMASINDA İŞ BİRLİĞİNE DAİR KUVEYT BÖLGESEL SÖZLEŞMESİ (KUVEYT SÖZLEŞMESİ)

Basra (İran) Körfezi bölgesini ele alan '1978 tarihli Deniz Çevresinin Kirlenmeden Korunmasında İş Birliğine Dair Kuveyt Bölgesel Sözleşmesi'¹¹⁴, deniz çevresinin korunmasına yönelik bir dizi gelişmiş standartlara sahiptir. Taraf devletler¹¹⁵, deniz yatağı ve toprak altı faaliyetlerinden kaynaklanan kirlilik ile ilgili olarak 1989 tarihli 'Kıta Sahaneliğinin Keşfi ve İşletilmesinden Kaynaklı Deniz Kirliliğine İlişkin Kuveyt Protokolü'¹¹⁶nü kabul etmişlerdir.

Kuveyt Protokolü madde 2'de 'Bireysel olarak veya ortaklaşa hareket eden taraf devletler, mevcut en iyi ve ekonomik olarak uygulanabilir teknolojiyi göz önünde bulundurarak, Protokolde öngörülen alanlarda kendi yetki alanları dâhilindeki kıyı ötesi faaliyetlerden kaynaklanan deniz kirliliğinin önlenmesi, azaltılması ve kontrol altına alınması için gerekli tüm önlemleri almalıdır'¹¹⁷ hükmü yer almaktadır. Burada da Madrid Protokolü'nde belirtildiği gibi ekonomik kaygılar göz önünde bulundurulmuştur.

Kuveyt Protokolü madde 4'de; taraf devletlerin, önemli bir kirlilik riski oluşturabilecek herhangi bir kıyı ötesi faaliyete izin vermeden önce işletmeciden, faaliyetin olası çevresel etkilerinin değerlendirmesinin sunulmasını isteyeceği düzenlenmiştir¹¹⁸. Söz konusu maddede çevresel etki değerlendirmesinin nasıl yapılacağı ayrıntılı olarak açıklanmıştır.

Kuveyt Protokolü madde 7'de, taraf devletlerin, işletmecilerin, kıyı ötesi tesislerinde iyi işleyen, yeterli ekipman ve cihazların yanı sıra donanımlı personele sahip olmasını ve bunların denetimlerinin yapılmasını sağlaması gerektiği ayrıntılı olarak ifade edilmektedir¹¹⁹. Kuveyt Protokolü'nde ve Madrid Protokolü madde 5/(c)'de ele alınan bu düzenleme, deniz çevresinin korunmasında önleyici bir uygulama oluşturması bakımından önemlidir.

Kuveyt Protokolü madde 8'de, acil durum müdahale ve hazırlık planlarının oluşturulması düzenlenmektedir. 1989 tarihli Kuveyt Protokolü, petrol bazlı sondaj sıvılarının ve çöp ve lağım atıklarının platformlardan boşaltılmasını da düzenlemektedir¹²⁰. Ayrıca kıyı ötesi faaliyetleri esnasında kimyasal maddeler de kullanıldığından, işletmecilerin kimyasal kullanım planı hazırlaması gerektiği belirtilmektedir¹²¹.

114 Kuwait Regional Convention for Cooperation on the Protection of the Marine Environment from Pollution, Kabul Edilme Tarihi 24 Nisan 1978, Yürürlük Tarihi 30 Haziran 1979, <https://www.ecolex.org/details/treaty/kuwait-regional-convention-for-co-operation-on-the-protection-of-the-marine-environment-from-pollution-tre-000537/> (Erişim Tarihi 26 Kasım 2020).

115 Bahreyn, İran, Irak, Kuveyt, Umman, Katar, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri.

116 Protocol Concerning Marine Pollution resulting from Exploration and Exploitation of the Continental Shelf, Kabul Edilme Tarihi 29 Mart 1989, Yürürlük Tarihi 17 Şubat 1990, <https://www.ecolex.org/details/treaty/protocol-concerning-marine-pollution-resulting-from-exploration-and-exploitation-of-the-continental-shelf-tre-001128/> (Erişim Tarihi 26 Kasım 2020).

117 Ibid., madde 2.

118 Ibid., madde 4.

119 Ibid., madde 6.

120 Ibid., madde 9-10.

121 Ibid., madde 11.

SONUÇ

Kıyı ötesi petrol ve doğal gaz faaliyetlerinin deniz çevresi üzerinde olumsuz etkiler oluşturduğu ve deniz kirliliğine sebebiyet verdiği önemli bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca ulusal yargı yetkisindeki kıyı ötesi petrol ve doğal gaz faaliyetleri, sınır aşan kirlilik riski oluşturduğundan diğer devletlerin kıyılarını veya sularını etkileyebilmektedir. Bu durumda bölgesel iş birliği yoluna gidilmesi en uygun çözüm yollarından biri olarak görünmektedir.

Bölgesel düzenlemeler, etkin ve geçerli bir iç hukuk düzenlemesi veya geçerli bir uluslararası antlaşmanın olmadığı alanlarda kritik öneme sahiptir. Bölgesel düzenlemelere bütün bölge devletlerinin taraf olmaları ve taraf devletlerin etkin bir şekilde hareket etmeleri çok önemlidir.

Bu bağlamda en önemli bölgesel sözleşmelerden biri Kuzey-Doğu Atlantik deniz çevresinin korunması için oluşturulan 1992 OSPAR Sözleşmesi'dir. OSPAR Sözleşmesi'nde, kara ve denizlerden kaynaklı kirliliğin önlenmesi ve ortadan kaldırılması, deniz ekosistemi ve biyolojik çeşitliliğin korunması gibi konuların yanı sıra kıyı ötesi faaliyetlerden kaynaklanan kirlenmenin önlenmesi ve ortadan kaldırılması da ele alınmıştır.

2009 tarihli Kuzey Kutbu Kıyı Ötesi Petrol ve Doğal Gaz Kılavuzlarında acil durum müdahale ve hazırlık planları gibi oldukça ayrıntılı ve önemli öneriler bulunmaktadır. Söz konusu Kılavuz ilkeler, bağlayıcılığı olmasa da mevcut olan en yüksek standartları teşvik etmeyi amaçlaması bakımından oldukça önemlidir. 2013 tarihli Kuzey Kutbu'ndaki Petrol Kirliliğine İlişkin, Hazırlık ve Müdahale Sözleşmesi ise, deniz kirliliğinin önlenmesi ve kirlenme meydana geldiğinde müdahalede bulunulması konularında ön plana çıkmaktadır.

1974 tarihli OPOL Sözleşmesi ise, kıyı ötesi faaliyetlerden kaynaklanan petrol kirliliği zararlarının tazmini amacıyla uygulanmakta olan bir diğer önemli bölgesel düzenlemedir. OPOL Sözleşmesi'nde, sorumlu kişilerin ve tazminat miktarlarının belirlenmesi ile kirlilikten zarar görenlerin taleplerinin tam olarak karşılanması amaçlanmıştır. Bu bağlamda, taraf devletlerdeki işletmeciler tarafından karşılanamayan tazminat miktarları bakımından, her bir taraf şirketin, tazminat taleplerini karşılamak için orantılı katkıda bulunacağını ortaklaşa kabul etmesi, petrol kirliliği olayları sonucu gündeme gelen tazminat konusunda oluşabilecek boşlukların doldurulması bakımından önemlidir.

Kıyı ötesi faaliyetlerden kaynaklanan petrol kirliliği zararlarının tazmini için oluşturulacak OPOL benzeri bölgesel sözleşmelerin sayısının artırılmasına gayret edilmelidir. IMO'nun, bu tür durumlarda rehberlik etmesi ve bölgesel düzenlemelerin oluşturulması için organizasyonlar düzenlemesi, bölge devletleri bakımından teşvik edici olacaktır.

Deniz çevresinin kirlenmeye karşı korunmasına yönelik ilk bölgesel girişimlerden birini temsil eden bölgesel sözleşmelerden bir diğeri de Akdeniz'in kirliliğe karşı korunmasına ilişkin 1976 tarihli Barselona Sözleşmesi ve 1994 tarihli Madrid Protokolü'dür. Madrid Protokolü, kıyı ötesi tesislerden kaynaklı kirlilik bakımından oldukça önemli, etkili ve ayrıntılı düzenlemeler içermektedir.

Avrupa Birliği'nin çevresel düzenlemeleri ise bölgesel düzeyde muhtemelen en kapsamlı ve ayrıntılı çevre ilkelerini, kurallarını, standartlarını ve prosedürlerini içermektedir. Birlik sularında meydana gelen kazalar ve kirlenmeler bu düzenlemeler bakımından teşvik edici olmuştur.

1978 tarihli Deniz Çevresinin Kirlenmeden Korunmasında İş Birliğine Dair Kuveyt Bölgesel Sözleşmesi, deniz çevresinin korunmasına ilişkin bir diğer bölgesel sözleşmedir. Taraf devletlerin kabul ettiği, 1989 tarihli Kuveyt Protokolü deniz yatağı ve toprak altı faaliyetlerinden kaynaklanan kirlilik ile ilgili olarak önemli düzenlemeler içermektedir.

Ele alınan bölgesel düzenlemelere bakıldığında, kıyı ötesi faaliyetlerden kaynaklanan kirliliğin önlenmesi veya azaltılması amacıyla belli başlı standartların ele alındığı görünmektedir. Bunlar genel olarak; çevresel etki değerlendirmesinin yapılması, bildirim, bilgilendirme ve danışmada bulunulması, iş birliğinin sağlanması, çevresel izlemenin gerçekleştirilmesi, emniyet ve çevre yönetiminin ve acil durum müdahale ve hazırlık planlarının oluşturulması gibi standartlardır. Ayrıca uluslararası çevre hukukunda kabul edilen; dikkat ve özen gösterme ilkesi, önleme ilkesi, zarar vermeme ilkesi, ihtiyat ilkesi, kirleten öder ilkesi, sürdürülebilir kalkınma ilkesi gibi ilkelerin devletler tarafından göz önünde bulundurulması ve bunlara uygun hareket edilmesi, kıyı ötesi faaliyetlerden kaynaklı kirliliğin azaltılması ve önlenmesinde önemli bir rol oynayacaktır.

Genel olarak ele alınan düzenlemelerde taraf devletlerin, 'en iyi çevresel uygulamalar'ı ve 'en iyi teknikler'i kullanması ile 'uygun olan tüm önlemler'in alınması gerektiği ifade edilmektedir. Ancak bu tür ifadeler yoruma açık, kesin bir yükümlülük belirtmeyen ifadelerdir. En iyi teknik ve en iyi çevresel uygulamalar devletler ve bölgeler arasında farklılık gösterebilmektedir. Anlaşmalar için temel oluşturan siyasi, ekonomik ve özellikle teknolojinin hızla gelişmesi göz önünde bulundurulduğunda koşulların zamanla değişmesi ihtimali vardır. Gelişmeler sayesinde deniz çevresi hakkında yeni veya daha ayrıntılı bilgilerin edinilmesi söz konusudur. Dolayısıyla devletlerin o zamanki şartlar altında en uygun olarak aldığı bir önlem, farklı şartlar altında ve zamanda en uygun önlem olmayabilir. Bu durum, bir devletin teknolojik değişiklikleri ve bilimsel gelişmeleri yakından takip etmesini gerektirmektedir. Deniz kirliliğinin önlenmesi, azaltılması ve deniz çevresinin muhafazası için, bu tür yeni gelişmelerin, çevrenin ve deniz kirliliğinin önlenmesine ilişkin anlaşmaların yorumlanmasına ve uygulanmasına yansıtılması da oldukça önemlidir.

KAYNAKÇA

Agreement on Cooperation on Marine Oil Pollution, Preparedness and Response in the Arctic, Kabul Edilme Tarihi 15 Mayıs 2013, Yürürlük Tarihi: 25 Mart 2016, tarihinde https://oarchive.arctic-council.org/bitstream/handle/11374/529/EDOCS-2068-v1-ACMMSE08_KIRUNA_2013_agreement_on_oil_pollution_preparedness_and_response_signedAppendices_Original_130510.PDF?sequence=6&isAllowed=y (Erişim Tarihi 26 Kasım 2020).

Ali İbrahim Akkkutay, "Uluslararası Hukukta Denizlerdeki Canlı Kaynakların Korunması ve Yönetimi", *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 2, Sayı 4, 2016, s. 1-19.

- Alvar Braathen ve Harald Brekke, “Characterizing the Seabed: a Geoscience Perspective” Catherine Banet (der), *The Law of the Seabed: Access, Uses, and Protection of Seabed Resources*, Boston, Leiden: Brill Nijhoff, 2020, s. 21-35.
- Amendments to the Convention for the Protection of the Mediterranean Sea Against Pollution, 10 Haziran 1995, https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/3002/95ig6_7_bcamendments_eng.pdf (Erişim Tarihi 04 Aralık 2020).
- Arctic Offshore Oil and Gas Guidelines (AOOGC), 29 Nisan 2009, <https://oarchive.arctic-council.org/bitstream/handle/11374/63/Arctic-Guidelines-2009-13th-Mar2009.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Erişim Tarihi 26 Kasım 2020).
- Ayşe Nur Tütüncü, “Milletlerarası Hukuk Komisyonu’nun 53’üncü Oturumunda Kabul Edilen 2001 Tarihli Taslak Çerçevesinde Tehlikeli Faaliyetlerden Kaynaklanan Sınır Aşan Zararın Önlenmesi Sorununa Bir Bakış”, *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, Cilt 22, Sayı 2, 2002, s. 889-948.
- Ayşe Nur Tütüncü, *Gemi Kaynaklı Deniz Kirlenmesinin Önlenmesi, Azaltılması ve Kontrol Altına Alınmasında Devletin Yetkisi*, İstanbul, Beta Yayınları, 2004.
- Betsy Baker, “Offshore Oil and Gas Development in the Arctic: What the Arctic Council and International Law Can – and Cannot-Do”, *American Society of International Law Proceedings*, Cilt 107, 2013, s.275-280.
- Catherine Banet, “The Law of the Seabed” Catherine Banet (der), *The Law of the Seabed: Access, Uses, and Protection of Seabed Resources*, Boston, Leiden: Brill Nijhoff, 2020, s. 1-18.
- CLME-Hub, “UN Environment Regional Seas Program”, <https://clmeplus.org/un-environment-regional-seas-program/> (Erişim Tarihi 01 Aralık 2020).
- Contracting Parties, OSPAR Commission, <https://www.ospar.org/organisation/contracting-parties> (Erişim Tarihi 25 Kasım 2020).
- Convention for the Protection of the Marine Environment and the Coastal Region of the Mediterranean and Its Protocols, https://planbleu.org/sites/default/files/upload/files/Barcelona_convention_and_protocols_2005_eng.pdf (Erişim Tarihi 04 Aralık 2020).
- Convention for the Protection of the Marine Environment of the North-East Atlantic – OSPAR Convention, 1992, https://www.ospar.org/site/assets/files/1290/ospar_convention_e_updated_text_in_2007_no_revs.pdf (Erişim Tarihi 25 Kasım 2020).
- Convention for the Protection of the Mediterranean Sea against Pollution, Kabul Edilme Tarihi 16 Şubat 1976, Yürürlük Tarihi 12 Şubat 1978, http://wedocs.unep.org/bitstream/id/53143/convention_eng.pdf (Erişim Tarihi 26 Kasım 2020).
- Convention on Civil Liability for Oil Pollution Damage resulting from Exploration for and Exploitation of Seabed Mineral Resources, 1 Mayıs 1977, <https://www.ecolex.org/details/treaty/convention-on-civil-liability-for-oil-pollution-damage-resulting-from-exploration-for-and-exploitation-of-seabed-mineral-resources-tre-000434/> (Erişim Tarihi 26 Kasım 2020).
- Convention on the International Maritime Organization, Kabul Edilme Tarihi: 6 Mart 1948; Yürürlük Tarihi: 17 Mart 1958, <http://www.imo.org/en/About/Conventions/ListOfConventions/Pages/Convention-on-the-International-Maritime-Organization.aspx> (Erişim Tarihi 25 Kasım 2020).
- David Caron, “Liability for Transnational Pollution Arising from offshore Oil Development: A Methodological Approach”, *Ecology L.Q.*, Cilt 10, 1982, s. 641-683.
- Dina Sunyowati, “Principle of Responsibilities and Sanctions in Pollution of the Marine Environment by Offshore Mining”, *Indonesian Journal of International Law*, Cilt 9, Sayı 1, 2011, s. 59-70.

- Directive 2013/30/EU of the European Parliament and the Council of 12 June 2013 on Safety of Offshore Oil and Gas Operations and Amending Directive 2004/35/EC, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013L0030&from=EN> (Erişim Tarihi 25 Kasım 2020).
- Directive 2013/30/EU of the European Parliament and the Council of 12 June 2013 on Safety of Offshore Oil and Gas Operations and Amending Directive 2004/35/EC, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013L0030&from=EN> (Erişim Tarihi 26 Kasım 2020).
- Earney, Fillmore, *Marine Mineral Resources*, New York, Routledge, 2002.
- Ellen Hey, Ton IJlstra and Andre Nollkaemper, “1992 Paris Convention for the Protection of the Marine Environment of the North-East Atlantic: A Critical Analysis”, *International Journal of Marine and Coastal Law*, Cilt8, Sayı 1, 1993, s. 1-76.
- Elizabeth A. Kirk ve Raeanne G. Miller, “Offshore Oil & Gas Installations in the Arctic: Responding to Uncertainty through Science and Law”, *Arctic Yearbook*, 2018, s. 1-18.
- European Commission, “Our Oceans, Seas and Coasts-The Barcelona Convention”, https://ec.europa.eu/environment/marine/international-cooperation/regional-sea-conventions/barcelona-convention/index_en.htm (Erişim Tarihi 03 Aralık 2020).
- Eva Ramirez-Llodra, “Deep-Sea Ecosystems: Biodiversity and Anthropogenic Impacts”, Catherine Banet (der), *The Law of the Seabed: Access, Uses, and Protection of Seabed Resources*, Boston, Leiden: Brill Nijhoff, 2020, s. 36-60.
- Global Ocean Commission, *From Decline to Recovery – A Rescue Package for the Global Ocean*, Report 2014.
- Gökhan Güneysu ve Figen Tabanlı, “Erika ve Prestige Kazalarının Oluşan Hukuk Kurallarına Etkisi”, *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 15, Sayı 1, 2020, s. 109-137.
- International Tribunal for the Law of the Sea, <https://www.itlos.org/the-tribunal/chambers/>, (Erişim Tarihi 25 Kasım 2020).
- İslam Safa Kaya, “Offshore Petrol Platformlarının Uluslararası Hukuktaki Yeri”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Cilt 118, 2015, s. 345-360.
- Julien Rochette et al., “The Regional Approach to the Conservation and Sustainable Use of Marine Biodiversity in Areas Beyond National Jurisdiction”, *Marine Policy*, Cilt 49, 2014, s. 109-117.
- Kuwait Regional Convention for Cooperation on the Protection of the Marine Environment from Pollution, Kabul Edilme Tarihi 24 Nisan 1978, Yürürlük Tarihi 30 Haziran 1979, <https://www.ecolex.org/details/treaty/kuwait-regional-convention-for-co-operation-on-the-protection-of-the-marine-environment-from-pollution-tre-000537/> (Erişim Tarihi 26 Kasım 2020).
- Mehmet Akif Kütükçü, “Uluslararası Hukukta Gemi Kaynaklı Kirlenme ve Devlet Gemilerinin Egemenlikten Doğan Bağışıklığı”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 6, Sayı 2 2001, s. 45-65.
- Mikhail Kashubsky, “Marine Pollution from the Offshore Oil and Gas Industry: Review of Major Conventions and Russian Law (Part I)”, *Maritime Studies*, 2006, s. 1-11.
- Nengye Liu, “Protection of the Marine Environment from Offshore Oil and Gas Activities”, Rosemary Rayfuse (der.), *Research Handbook on International Marine Environmental Law*, Edward Elgar Publishing Limited, 2015, s. 190-205.
- Nick Hunter, *Offshore Oil Drilling (Hot Topics)*, Capstone Global Library Limited, 2012.
- Peter Wetterstein, “Environmental Liability in the Offshore Sector with Special Focus on Conflict of Laws (Part 1)”, *The Journal of International Maritime Law*, Cilt 20, 2014, s. 30-49.

- Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on Safety of Offshore Oil and Gas Propection, Exploration and Production Activities, 27 Ekim 2011, <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0688:FIN:EN:PDF> (Erişim Tarihi 26 Kasım 2020).
- Protection of the Arctic Marine Environment (PAME), “Resource Exploration and Development”, <https://pame.is/index.php/projects/resource-exploration-and-development> (Erişim Tarihi 10 Aralık 2020).
- Protocol Concerning Marine Pollution resulting from Exploration and Exploitation of the Continental Shelf, Kabul Edilme Tarihi 29 Mart 1989, Yürürlük Tarihi 17 Şubat 1990, <https://www.ecolex.org/details/treaty/protocol-concerning-marine-pollution-resulting-from-exploration-and-exploitation-of-the-continental-shelf-tre-001128/> (Erişim Tarihi 26 Kasım 2020).
- Report to the President (BP Oil Spill Commission Report), *Deep Water – The Guif Oil Disaster and the Future Offshore Drilling: National Commission on the BP Deepwater Horizon Oil Spill and Offshore Drilling, Featured Commission Publications*, Ocak 2011.
- Responsibilities and Obligations of States Sponsoring Persons and Entities with Respect to Activities in the Area, List of Cases No. 17, Advisory Opinion, 1 February 2011, https://www.itlos.org/fileadmin/itlos/documents/cases/case_no_17/17_adv_op_010211_en.pdf, (Erişim Tarihi 25 Kasım 2020).
- Sarah Gulas et al., “Declining Arctic Ocean Oil and Gas Developments: Opportunities to Improve Governance and Environmental Pollution Control”, *Marine Policy*, Cilt 75, 2017, s. 53-61.
- Seline Trevisanut, “Decommissioning of Offshore Installations: A Fragmented and Ineffective International Regulatory Framework”, Catherine Banet (der.), *The Law of the Seabed: Access, Uses, and Protection of Seabed Resources*, Boston, Leiden: Brill Nijhoff, 2020, s. 431-453.
- Sergei Vinogradov & Smith I. Azubuike, “Arctic Hydrocarbon Exploration and Production: Evaluating the Legal Regime for Offshore Accidental Pollution Liability”, Heininen, & H. Exner-Pirot (der.), *Arctic Yearbook 2018*, Northern Research Forum, 2018, s. 307-327.
- Sergei Vinogradov, “Environmental Protection in the Petroleum Industry”, *Hydrocarbons: Economics, Policies and Legislation*, Cilt IV, s. 507.
- Sevin Toluner, *Milletlerarası Hukuk Dersleri Devletin Yetkisi (Yer ve Kişiler Bakımından Çevresi ve Niteliği)*, İstanbul, Beta Yayınları, 1996.
- The Offshore Pollution Liability Agreement (OPOL), Kabul Edilme Tarihi 04 Eylül 1974; Yürürlük Tarihi 01 Mayıs 1975, <http://www.opol.org.uk/agreement.htm> (Erişim Tarihi 26 Kasım 2020).
- The Protocol for the Protection of the Mediterranean Sea against Pollution Resulting from Exploration and Exploitation of the Continental Shelf and the Seabed and its Subsoil, 24 Mart 2011, https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/2961/94ig4_4_protocol_eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Erişim Tarihi 26 Kasım 2020).
- Trail Smelter Case (United States, Canada), 16 April 1938 and 11 March 1941 Volume III, https://legal.un.org/riaa/cases/vol_III/1905-1982.pdf (Erişim Tarihi 01 Aralık 2020).
- United Nations Environment Programme, “Mediterranean Action Plan”, 1975, <https://www.unenvironment.org/unepmap/> (Erişim Tarihi 03 Aralık 2020).
- United Nations Environment Programme, “Regional Seas Programmes”, <https://www.unenvironment.org/explore-topics/oceans-seas/what-we-do/working-regional-seas/regional-seas-programmes> (Erişim Tarihi 01 Aralık 2020).
- United Nations Treaty Series Online, “United Nations Convention on the Law of the Sea (UNCLOS)”, İmza Tarihi: 10 Aralık 1982, Yürürlük Tarihi: 16 Kasım 1994, https://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/texts/unclos/closindx.htm (Erişim Tarihi 03 Aralık 2020).

- United Nations Treaty Series Online, “Vienna Convention on the Law of Treaties”, İmza Tarihi: 23 Mayıs 1969, Yürürlük Tarihi: 27 Ocak 1980, https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/1_1_1969.pdf (Erişim Tarihi 08 Aralık 2020).
- Valentin Bou, “Prevention of Offshore Pollution in the Mediterranean Sea”, *International Conference on Water Problems in the Mediterranean Countries*, 1997, s. 1157-1167.
- Violeta Radovich ve Javier Franco-Zárate, “Offshore Activity-New Regulations and Contracts”, 2012, <https://comitemaritime.org/wp-content/uploads/2018/06/Paper-of-Violeta-S.-Radovich-and-Javier-Franco-Z%C3%A0rate.pdf> (Erişim Tarihi 26 Kasım 2020).
- Violeta Radovich, “Oil and Gas in the Ocean – International Environmental Law and Policy”, *Oceans*, Shanghai, 2016.
- Yasemin Kaya ve Sezgin Kaya, “Uluslararası Çevre Rejimlerinde Etkinlik Sorunu”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 8, Sayı 30, 2011, s. 125-148.
- Yoshifumi Tanaka, “Reflections on Time Elements in the International Law of the Environment”, *ZaöRV*, Cilt 73, 2013, s. 139-175.
- Yoshifumi Tanaka, *The International Law of the Sea*, New York, Cambridge University Press, 2015.